

Але найбільш цінні досягнення дав колективний метод студійної роботи, який був і є головною підвалиною внутрішньої праці київських «плужан». Товариська критика, спільне розв'язання різних питань, як ідеологічного, так і формального характеру, як найбільш сприяли зросту молодих літераторів. Найкращим доказом цього зросту є та літературна продукція, яку за рік дали київські «плужани».

Другий момент — виробнича робота. Що торкається виробничої роботи київської філії «Плугу», то вона, звичайно, не претендує на дуже широкий розмах та на першорядність по своїх літературних зразках. Але те, що досі зроблено, вже не так мало за рік існування, зараховуючи сюди й студійну роботу й літературно-пропагандистські виступи і т. інш.

Творів київських «плужан» досі надруковано більш, як 100 назв. Про літературну вартість творів говорить той факт, що вони друкувались в численних партійних та радянських органах, органах Київ, Харкова й навіть закордоном. Досі київські «плужани» друкувались в таких органах: Київ — газ. «Більшовик», «Радянське Село», «Мол. Більшовик»; журнали: «Глобус», «Нова Громада», «Наша допомога», журн. «Радянське Село». Харків: додаток до «Вістей» ВУЦВК, «Селянська Правда», — «Червоний Юнак». Журнали: «Червоний Шлях», «Червоні Квіти», «С.-Г. Пролетар». Америка: «Українські Щоденні Вісти» (Нью-Йорк), «Українські Робітничі Вісти» та журнал «Голос Праці» (Вінніпег).

Крім цього, майже в кожному збірникові, читанці, альманахові, декламаторі, що вийшли за цей рік, можна найти твори київських «плужан». Нарешті, Видавництво «Червоний Шлях» друкує збірник київської філії «Плуг», а також книжки окремих членів (Качури). Більшість продукції «Київ. Плугу» пристосована до моментів сучасного радянського будівництва. Ні одна кампанія, ні одне радянське свято не пройшло без участі київ. філії в формі відповідних літературних творів.

Третім визначним моментом поруч зі студійною та виробничою роботою «Київ Плугу» є літературно-масова робота. Вона має характер виступів на заводах, в робітничих клубах, вузах, школах то-що. Такі виступи були влаштовані в Київському ІНО, в Кооптехникумі, Педкурсах, Торг-промшколі, ВУАН. та в робклубах: залізничників, Всеробземлісу, Робітосу, Партклубі. А в день Жовтневих свят «Плуг» разом з «Гартом» та «Комункултом» в робітничих районах було влаштовано 16 літературних живих газет, присвячених Жовтню. Виступів такого характеру в загальному було

переведено по-над 30. Ці виступи є красномовним доказом того, наскільки «Київ. Плуг» переводить правильно свої завдання, як революційна культурна організація, що прямує до створення культури працюючих мас.

Не можна обминути того факту, що в цьому сезоні 1924—25 року «Київ. Плуг» почав планово поширювати свій вплив на інші галузі мистецтва, як в формі літературної роботи, так і в організаційно-ідеологічному напрямкові. Зараз плужани беруть активну участь к роботі селянського театру «Березіль», що в Києві веде підготовчу роботу. Член «Київ. Плугу» тов. Качура написав п'єсу «Дві Сили», що вже прийнята до постановки «Березилем» і незабаром буде поставлена в Києві також вийде до репертуару селянського театру.

Новим моментом в праці філії є робота в галузі музичній. Музична студія імені Леонтовича, яка недавно приєдналася до «Київ. Плугу», зараз веде роботу під безпосереднім керівництвом філії. План роботи музичної студії поставлений досить широко, в зв'язку з чим завдання філії значно ускладняється що до роботи в галузі музичної культури. Але Київ. «Плуг» вже багато труднощів переборов на своїому шляху й тому він певний, що й тут він вийде переможцем.

Ось в загальному головні факти, що можуть характеризувати роботу Київської філії за рік.

* «У Гарті». У зв'язку з переходом організації до масової роботи виникає потреба у відповідній теоретичній підготовці товаришів (практичні знання майже всі мають, бо більшість працювали по робітничих та комсомольських клубах).

Тому-то на черговому засіданні т. Коваленко зачитав доповідь на тему: «XIII з'їзд РКП про політосвітню працю».

Збори відзначили, що «Гарт», як авангард пролетарської культури, мусить всебічно провадити в життя постанову XIII з'їзду РКП про політосвітню працю й зокрема про культурну змичку міста з селом.

* Літасоціяція «Ланка». За останні два місяці минулого року літорганізація «Ланки» зробила виступи в ІНО, Губпартшколі та на Евпедкурсах. На вечірках збиралася велика аудиторія. З особливим піднесенням відбулася вечірка на Евпедкурсах, де виступали й єврейські поети.

* Міжвузівський хор м. Києва. Губбюро Пролетстуду приступило до організації міжвузівського хору. Крім звичайної хорової роботи, окрема група хору буде провадити студійну працю над удосконаленням нової форми хорового мистецтва «хора дійства».

Керовником між вузівського хору запрошено М. Тараханова, дір. об. ст. Х. Д. В основу цього хору ввійде об. ст. Х. Д., біля якого будуть скупчуватися найкращі вокальні вузівські сили. Кількість хору доведено до 100 чол.

* Хор при спілці «Робітос». Постановою правління Робітосу від 16-го грудня хор під керуванням В. Верховинця запрошено до культроботи при Центральному Клубі Спілки Поповнення хору надалі буде переводитись лише з числа членів Робітосу. З січня місяця розпочнеться студійна праця в хорі. Культ-відділ звернувся до всіх членів спілки та їх родин з закликом вступати до хору.

НОВІ ЖУРНАЛИ Й ВИДАННЯ

* Новий український журнал. В найближчому часі починає виходити у виданні київської філії Держвидаву новий популярно-науковий журнал «Життя й Революція».

«Життя й Революція» ставить завданням знайомити широкі кола радянського суспільства з останніми досягненнями в усіх галузях знання, орієнтуючись на активного культробітника села — вчителя, агронома, лікаря... «Життя й Революція» буде давати відповіді на всі пекучі питання, що тепер його цікавлять.

Відділом бібліографії та фактичним компілюванням статтів буде знайомити читачів з головними лініями розвитку сучасної думки.

Щоб, як найбільше з'єднатися з читачем, журнал утворює з своїми читачами постійний зв'язок через відділ «Розмови з читачем».

Відповідно до своїх завдань «Життя й Революція» поділяється на такі основні відділи: I—Соціальні науки, економіка, марксизм; II—Культура, мистецтво, побут, III—Точні науки, техніка, сільське-господарство, IV—Книгознавство, V—«Розмови з читачем».

До участі в журналі запрошені кращі наукові й мистецькі сили всього Радянського Союзу.

Журнал виходитиме 2 рази на місяць розміром 4—5 аркушів книжки.

Редагує журнал редакційна колегія в складі: т.т. О. К. Дорошкевича, Б. Я. Ліфшиця та М. М. Граціанського.

* Нові видання Музичного Товариства ім. Леонтовича. В Музичному Т-ві ім. Леонтовича композиторською майстернею Товариства до роковин смерті Леніна виготовлено шкільний збірник «Молодий Ленінець», два твори для мішаного хору і записано 13 пісень каторги з голосу бувших політкаторжан. Всі ці матеріали в скорому часі мають вийти з друку.

* Антологія української поезії єврейською мовою. Молодий талановитий єврейський поет Аврум Каган працює над перекладом єврейською мовою антології української революційної поезії. Перекладено вже П. Тичини «Псалом залізу», «На майдані» та ин. поезії, далше поезії М. Хвильового, В. Сосяри, Д. Загула, П. Филиповича, В. Атаманюка та ин.

ПРАЦЯ ПИСЬМЕННИКІВ

* Увага до П. О. Куліша. В київських літературно-наукових колах зараз багато уваги звернуто на студювання П. О. Куліша: В. П. Петров не що давно читав доповідь на тему «Дата знайомства Куліша з Шевченком» (друкується в Україні) і закінчує статтю «Шевченко і Куліш» для Шевченківського збірника с. р. (видає «Книгоспілка»). Він же працює над дисертацією про Куліша (1850—60 рр.) Мих. Могилянський працює над монографією «П. О. Куліш», в якій розглядає діяльність письменника, історика і громадянина в її цілому, а також закінчує працю на тему «Шевченко і Куліш», яку буде зачитано в ювілейні Шевченкові дні с. р. О. К. Дорошкевич теж приступив до праці над Кулішевським матеріалом і на кінці м. року їздив до Чернигова знайомитись з Кулішівським матеріалом музею ім. Тарновського.

Над Кулішівським матеріалом працюють почасти також: П. І. Рулін, В. В. Міяковський, С. Глушко.

* Гр. Косинка пише оповідання «Політика».

* Т. Осмачка — поему «Тюрма».

* Євг. Плужник — поему «Канів».

* Б. Антоненко-Давидович оповідання «Тук-тук».

* В. Підмогильний — оповідання «Батько Махно».

* М. Галич написала новелю «По дорозі».

* Володимир Ярошенко видає накладом Держвидаву нову книжку під назвою «Поєми».

* Микола Терещенко видає накладом в-цтва «Червоний Шлях» збірник поем і балад під назвою «Оповідання».

* Антін Лісовий видає накладом в-цтва «Червоний Шлях» першу книжку поезій під назвою «Гасла».

* Яків Качура здав до друку в-цтву «Червоний Шлях» першу книжку оповідань, а також закінчив велику повість з часів 1914—1917 р. р.

* Закінчується друком «Хрестоматія робкорів» газ. «Вільшовик». Видає т-во «Червоний Шлях».

ПОЛТАВА

РЕОРГАНІЗАЦІЯ МУЗЕЮ

Серед музейних установ УСРР Центральный Пролетарський музей Полтавщини займає одно з перших місць.

Утворений в 90-х р. р. минулого сторіччя як музей природи, він на протязі 30 з лишком років свого існування далеко вийшов з цих рямців, охоплюючи все нові й нові галузі життя.

В сучасний мент музей репрезентує в себе понад 60000 експонатів, що розташовані в прекрасному будинкові б. губземства, який і сам виявляє велику музейну цінність, як єдиний зразок українського стилування художнього збудування.

Експонати розподілено на такі відділи:

Природничий, археологічний, історико-етнографічний з великим п/відділом українського мистецтва, педагогічний та картинна галерія, де збірано до 5000 речей великої мистецької вартості: картини, меблі, бронзи, порцеляни. Між речами галерії є уніками світового значіння.

При музеї є бібліотека до 100 тисяч томів, в якій також можна знайти немало екземплярів світової бібліографічної рідкості.

Володіючи такими багатствами, музей до цього часу скоротив стару організаційну структуру, а також, порівнюючи мало вів роботу в напрямку наближення своїх культурних цінностей до робітничо-селянських

мас та використання своїх наукових сил в політосвітянській діяльності.

Нині музей переходить на нові шляхи своєї діяльності.

Першою й великою роботою, що стоїть перед музеєм, є реорганізація його в соціальний музей, де в процесі систематичного побудування буде звернуто особливу увагу на характер соціально-економічного стану території Полтавщини, та революційного руху на ній.

В галузі політосвітянської діяльності музей приступає до виділення певної частини своїх збірок для упорядкування рухливих музейчиків, які посунуть на села Полтавщини та в робітничі клуби міст.

Усю свою роботу музей розраховує на широке втягнення молоді із ЛКСМ, профспілок та ВУЗів поруч із вивченням збірок, вони будуть у великій допомозі робітникам музею в їх технічній роботі. Я. Р-о.

НА ПОЛТАВЩИНІ

* М. Ромни. «Плуг». Збори «Плужан» відбуваються кожного тижня в суботу в Окрсельбуді.

Останній раз на чергових зборах т. Ястреба робив доповідь про діяльність «Плугу», на Харківщині, Київщині та Чернігівщині. Тов. Зацаринний зачитав свої твори оповідання з батрацького життя.

ЧЕРНІГІВ

РУКОПИСНІ МАТЕРІАЛИ 1-го ДЕРЖ. МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ СТАРОВИНИ ім. В. ТАРНОВСЬКОГО

Мало є на Україні установ, де-б у значній кількості було зібрано рукописні матеріали з українського письменства. Старі університети мало про нього дбали. Авторів теж не так було багато. Лише з часу революції по заснованих скрізь на провінції музеях почало з'являтися те, що переходило раніше по неприступних урядових архівах та по різних маюточках, в більшості зараз знищених, в родинах письменників, які стали в окремих випадках емігрантами, а то й померли. В наслідку у полтавському, напр., музеї, у відділі «славетних полтавців» оказались рукописи й численне листування П. Мирного, М. Драгоманова, М. Гоголя, де-що з Г. Сковороди.

І. Котляревського й инш.; великі архиви Х. Вовка, етнографа Носа, Б. Грінченка й инш. поступили в розпорядження Всеукраїнської Академії Наук (Київ). Багато де-чого цікавого і в скрізь розкиданих музеях, але невідомого широкому суспільству. Це стало за привід до проєкту, з ініціативи акад. Ефремова, відкриття в Києві Будинку ім. Шевченка, де-б збиралися всі рукописні літературні матеріали, що можуть стати в пригоді для дослідника. Справа зараз проводиться через Укрголовнауку, але до переведення в життя тієї ідеї ще не близько, й тому нам хотілося дати невелику інформацію про рукописні багатства чернігівського музею, що були докладно

описаними в «каталогі» його, зложеному Б. Грінченком (том II, 1900 р. XVI + 368 с. черн.), див. ст. 6-10 і 153-157), хоч у значній частині поступили ці матеріали до музею після зложення каталогу, чому й не введені туди.

Серед рукописів є, звичайно, багато чисто історичного й почасти умовного значіння. Це листи й універсали гетманів Б. Хмельницького, І. Бруховецького, П. Тетері, Д. Многогрішного, П. Дорошенка, І. Самойловича, І. Мазепи, І. Скоропадського, П. Полуботка, Д. Апостола й навіть К. Розумовського. Також матеріали «Малоросійської колегії» за роки 1723—27. Також маємо — літопис самовидця, папери, полетик Тарновських, Лашкевичів, Милорадовичів і багато інших матеріалів од 17 до 19 ст. включно, український переклад євангелії Морачевського та біблії П. Куліша, також російські автографи Гоголя, Максимовича, Костомарова і др. із українських письменників; у музеї добре, хоч і не повно, представлений Т. Г. Шевченко. Тут маємо його листи від 1840 до 1861 р. до брата Микити, Г. Тарновського (2), В. Лазаревського, С. Артимовського, М. Максимовича і М. Максимовичової, В. Тарновського (3), Н. Тарновської, І. Сошенка, Н. Макарова, В. Шевченка, Я. Тарновського, Г. Честахівського, — всього 18. Вони опубліковані в «Києв. Стар.», «Зорі», «Основі». Там же й пізніше знайдений його лист із Ново-Петровської кріпости 1852 р. до Лізюга на російській мові (з попередніх теж де-які написані по-російському; деякі з них із віршами). Із автографів і віршів Шевченка маємо там уривки з «Невольника», «Івана Гуса», «Неофітів», «Княжни» і «Архимед і Галілей». З закінчених віршів в музеї є: «Лілея», «Весняний вечір», «Ой, одна я, одна», «За байраком байрак», «Мені однаково, чи буде», «Не кидай матері, казали», «Чого ты ходыш на могилу», «Ой, тры шляхы широкия», «Весенне сонечко ховалось», «Садок вышневый коло хаты», «Не спалося — а ніч як море», «Рано вранці новобранці», «В неволі тяжко... хоча й волі», «Чи вы ще зійдетеся знову», «По над полем іде», «На панщині пшеницю жала», «Пророк», «Марія», «Не гріє сонце на чужині», «Еретик», «Оси́ка», «81 і 149 псалом», «Збірка три літа, за яку почасти Шевченка було засуджено (вона до 1907 р. хоронилася в департаменті поліції) В останню збірку ввійшли поема «Сон» («У всякого своя доля»), «Холодний яр», «Розрита могила», «Заповіт», «Не женися на багатій» і де-які інші з кращих його творів. Там же є й його «Дневник» з 12 червня 1857 р. по 13 червня 1858 р. на російській мові, в який

увійшли вірші — «Доля», «Муза», «Слава» і «Сон» (його видає зараз, за редакцією І. Айзенштока, Вид-во «Пролетарій» у Харкові). Є в музеї й «Чигиринський кобзарь» та «Гайдамаки» 1844 р. з поміткою рукою поета, також фальшований рукописний кобзар з Пирятинського повіту, покайні листи Шевченка з проханням про звільнення до якогось «Его превосходительства» та до кн. Вас. Долгорукова, всяка переписка в його справі й дрібні автографи. Ці матеріали використано М. Новицьким до підготованого академічного видання творів поета. Половина творів влітку 1924 р. скопована й зроблено з них 12 фотографій для Харк. Наук. Досл. Катедри Язикознавства аспір. Ів. Капустянським для досліджу мови Шевченка проф. О. Синявського. Є думка рукописи взяти до Київських матеріалів, що стануть у пригоді вченим.

У музеї хоч потроху представлено й багато інших українських учених письменників, композиторів і малярів. Маємо тут Д. Бантиш-Каменського, П. Білецького-Носенка, Е. Гребінку, д-ра Де-ля-Фліз, В. Пассика, М. Максимовича, А. Навроцького, В. Забіли, Г. Псела, Л. Глібова, Г. Чистахівського, М. Маркович, В. Білозерського, М. Щербака, А. Свідницького, В. Коховського, М. Симонова, Ф. Галузенка, Я. Щоголева, М. Лисенка й др.

П. Куліш тут представлений великою кількістю листів (до 3.000) та де-якими творами. Маємо його драму з життя 1596 р. «Царь Наливай», поему «Маруся Богуславка» й твір «Жидівський крепак». Письменник з усього, що писав, до листів включно лишив у себе чорновик, що об'єднані в його так зван. «Чорний рукопис» за роки 1890—1893 (на 600 стор. прибл.). До цього ще треба додати його рукописні переклади з Шекспіра й Шіллера («Вільг. Тейль»). На підставі цих матеріалів і де-яких Київських готуються зараз у Києві до друку де-кілька нових розвідок про нього.

Його дружини Ганни Барвінок в музеї зберігаються оповідання: «Молодича боротьба», «Дві кумі», «Перемогла», «Материна помста», «Удовене», «П'яниця» і «Одно горе в двох». За останній час до музею поступив ще не скаталогізований величезний архів М. Коцюбинського, що над ним уже трохи працювали А. Лебідь, М. Могилянський, П. Козуб й інші.

Уже з цього побіжного переліку можна бачити, яку велику вартість мають рукописні колекції Чернігівського музею. На них слід-би було звернути увагу історикам українського письменства, що часто не знаходять місця, куди-б доложити своїх сил.

І. К—й.

О Д Е С А

* Робсельтеатр. За короткий час свого існування—всього п'ять місяців—Одеський Робсельтеатр ім. Ів. Франка встиг виявити себе, як театр з міцною пролетарською ідеологією, без інтелігенських збочень, з цілком зрозумілими для робітничеселянських мас художніми устремліннями.

Пропрацювавши два місяці на округах Одещини (по райпунктах), в жовтні театр вернувся до Одеси, реорганізувався, прийняв ідеологічне шефство місцевого «Гарту» і з 1-го падолиста почав працю по виготовленню репертуару.

До 8-го січня поставлено дві п'єси—«Марійка» Левітина й «Овеча криниця» Лопе-де

Вега, обидві під режисурою Є. Коханенка. З цими п'єсами театр мандрує по робітничих та червоноармійських клубах Одеси, здобуваючи що-раз більше признання та симпатії робітничих мас і прихильну критику місцевої преси.

В біжучий репертуарний план увійшли п'єси—«97», «1905 рік», «Комольці» і «Полум'ярі».

Матеріальне становище театру надто кепське. Мізерні прибутки від вистав не покривають навіть коштів по постановках та по транспорту трупи з клубу до клубу.

Р С Ф Р Р

М О С К В А

СЕРЕД ВИДАВНИЦТВ

* Держвидав РСФРР. В зв'язку з призначенням нового завідуючого Держвидавом—І. І. Іонова,—Видавництво реорганізовано. Замість самостійних редакційно-видавничих секторів, тепер за відділами залишено лише першу частину їхньої роботи—редакційну; всю ж видавничу роботу знову сконцентровано у Видавничому секторі, якому підлягають усі технічні засоби Видавництва.

Зі старого складу керівників Держвидаву вибули: О. Ю. Шмідт, П. Л. Мещеряков, Ф. М. Конар, Д. Л. Вейс, Н. П. Косаковський та ін.

Призначено: т.т. Бонч-Бруєвича, Білицького, Сергієва та ін.

На чолі Видавничого Сектора став М. І. Кричевський, заст. Д. К. Богомільський.

* Об'єднання видавництв. Московський та Ленінградський Відділи Держвидаву та бувш. вид-во «Красная Новь» об'єднано в єдине Державне Видавництво РСФРР з центром у Москві.

* Московський Відділ Держвидаву підготував до друку збірку кращих творів сучасних українських письменників та поетів: Гнат Михайличенко—«Блакитний роман», В. Елан—«Повстання», В. Чумак—«Червоний заспів», В. Гадзінський—поема «Енштейн», Г. Коляда—«Заводська лірика», В. Поліщук—«Веснянка» та ін., В. Сосюра—«Червона зима», П. Тичина—«Плуг», «Пілач Ярославни» та ін., М. Хвильовий—«Кіт у чоботях», «Я» та ін., К. Анищенко—комедійний етюд «Цвіркун», інсценізація

оповідання «Цвіркун» та трьохактову комедію «Халепа», П. Панч—«Дороговказ», М. Семенко—вірші.

Збірка виходить із передмовою проф. І. І. Гливенка, статтями А. Лейтеса—«Ренесанс в українській літературі» та «Силуети», і літературними характеристиками К. С. Буровія.

Окрім того, Видавництво приготувало портрети згаданих авторів та критиків у серії «Письменники ССРР—Україна».

* Поема УСРР у виданні Спілки Українських Пролетарських і Селянських Письменників у РСФРР «Сім» видруковано поему В. Гадзінського «УСРР».

* Роман Мстиславського Прийнято до друку роман С. Д. Мстиславського «На крові», ч. 2; 1 частина «Дах світу» виходить у виданні Мосполіграфу.

* Новий театральний журнал «Мистецтво працівникам». Художня секція Державної Наукової Ради почала випускати тижневик «Мистецтво працівникам». Журнал охоплює питання мистецтва, музики, театру, кіно.

Журнал бажає встановити тісний зв'язок з мистецькими організаціями не тільки РСФРР, а також і УСРР. В журналі буде дано місце хроніці, що має освітлювати життя всього СРСР.

* Виставка Рєпіна. 28 грудня в помешканні художнього відділу Російського музею відкривається ювілейна виставка рисунків, монографій і офортів І. Рєпіна.

ТЕАТРИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШОСТЕЙ

(Допис).

гарейські театри.—Спадщина „Українського Державного Театру“.—„Малоросійщина“ в російських театрах.—Білоруська Державна Студія.—„Царь Максиміліан“.—Про потребу українського театру в Москві.—„Війна“ за помешкання для цього театру.

До цього часу з театрів національних меншостей Москва знала тільки два єврейських театри: Державний Єврейський Камерний Театр, що вславився своєю «Чарівницею», хоч і не мав і зараз не має жодного ідейного змісту ані в своєму репертуарі ані в своїх художніх устремліннях, та театр Габима, у котрого, не дивлячись на коротку історію, вже «все в прошлом», бо вся слава цього театру й найкращий його досягнення тримаються на пам'яті блискучого Вахтангова, котрий поставив в театрі Габима «Гадібук'а» й відіграв цим фактом колосальну роль в історії єврейського театру.

Оці два театри на протязі семи років революції були одиницями представниками в Москві мистецтва національних меншостей, вірніше—одної нацменшости.

Факт існування в Москві двох європейських театрів, а зараз навіть трьох, свідчить про можливість утримання тут театрів і інших національностей.

Здавалось, що Україна, як численніша національність, хутчій ніж інші, зможе утворити в Москві свій театр, котрий би з усею гідністю міг репрезентувати сучасне українське мистецтво в союзній столиці. Так здавалось навіть тоді, коли одного часу тут робив вистави так званий «Український Державний Театр». Хотілось вірити, що на цей театр, власне на потребу такого театру буде звернуто увагу українських культурних центрів, буде підтримано ідею українського театру в Москві, але ж цього не сталося. До того ще й сам «УДТ» не мав у себе ніяких засобів для кращого існування, для розвинення творчої праці: такий-сякий аматорський персонал і недосить культурні керівники тільки заплямували цю ідею малоросійщиною та гопаком. Невдала спроба з «Лісовою піснею», що була незграбно поставлена під акомпанімент музики в темпі самої жалібнішої та самої дохлішої «катеринки», мов би підписала смертельний присуд українському театру в Москві.

Сказане не стосується до матеріального боку справи: постійну публіку УДТ мав і міг мати її в більшому числі, коли б сам був живіший, живіший навіть в своїй малоросійщині, до котрої в Москві багатьох охочої публіки з росіян. Тут навіть такі артисти, як співачка Шевченко з Великого Театру, кой-коли підносять публіці нашого

етнографічного покруму, а опера Зими́на щось більше двох сезонів підносила в стилі Кропівницького «Сорочинський Ярмарок» Мусоргського та «Мазепу» Чайковського. У Великому Театрі з великим успіхом виставляється «Ніч під Різдво» Римського-Корсакова. Взагалі ж в громадянських, літературних та мистецьких колах Москви про український театр міцно тримається така думка, що буцім цього театру й зовсім немає. Ще гіршої гадки про білоруський театр. В Москві гадали, що цього театру не тільки немає, а й бути не може.

Такі міркування довелось чути перед першою виставою Білоруської Державної Студії. Факт існування цієї студії, за керуванням котрої закликано російських режисерів В. С. Смишляєва та Б. М. Афоніна, і її спроби до вистав викликали не зовсім звичливі здивування і іронію з боку російських колег.

Усі оці розмови зникли після першої вистави, після першого ознайомлення Москви з прекрасними наслідками великої культурної праці, що проробила за три роки свого замкнутого існування Білоруська Державна Студія.

Треба зазначити, що студія була заснована на самих солідних підвалинах: на вихованні культурного актора, перенесінні на білоруську сцену досягнень європейської театральної техніки та палкої віри в можливість перетворення на білоруській сцені найвищих творів світового мистецтва.

Першою прилюдною виставою студії був «Царь Максиміліан»—народна драма у двох діях з інтермедією, перероблена М. Міцкевичем з славутнього «Сказання о царе Максиміліане и его непокорном сыне Адольфе».

Перша вистава—була в цирку Нікітіна, безплатно. Квитки розповсюджувалися через літературні й мистецькі об'єднання.

Спектакль справив і своїми досягненнями й виконанням сильне враження Білоруська культура сьогодні перемогла (а колись ще народиться й білоруський Шекспір). Публіка гаряче вітала постановщика В. С. Смишляєва—(росіянина), що своєю талановитою працею назавжди записав своє наймення в історію білоруського театру.

Після цієї пробної вистави Білоруська Державна Студія почала що-тижня робити вже платні вистави в театрі бувшому Зи-

мина. «Царь Максиміліан» дістав багато прихильних рецензій в московській пресі й наочно переконав московську публіку, що білоруський театр уже є фактом.

Тепер черга за нами, за українцями.

Зайвим було-б доказувати необхідність у Москві українського театру. Тільки чужі нашій культурі люди не зрозуміють значіння театру там, де є багато мешканців, українців, де є активна колонія зорганізована в клубі, котрий має більше тисячі членів, де багатько розпорошених українських мистецьких сил. Поки не буде в Москві зразкового українського театру, доти ніхто не знає про великі досягнення «Березіля» та франківців. Цим двом теат-

рам необхідно виїхати на гастролі до Москви, викликати зацікавлення до нашого театру з боку представників мистецтв інших народів, котрі пильно стежать за розвитком мистецтва червоного союзу радянських республік.

Можливо, на зразок білорусів, потрібно буде заснувати у Москві і державну театральну студію, на чолі котрої поставити серйозних керівників. Не зайвим було-б це питання обговорити в пресі спеціалістів театральної діла.

Український Клуб в Москві зробити що небудь в цьому напрямкові не в силі; потрібна увага і Наркомату Освіти УСРР.

К. Буровій.

ЛЕНІНГРАД

* Ленінградський Відділ Держвидаву Р. С. Ф. Р. Р. друкує роман Бориса Пильняка — «Коломенська земля»; оповідання того-ж автора — «Мати сира земля» вийде в 4-му альманаху «Коло».

* До роковин смерті Ільйича державидає випускає 250 назв книг про Леніна загальною кількістю до 25 мільйонів примірників.

ЗАКАВКАЗЗЯ

ГРУЗИНСЬКА КУЛЬТУРА

* В Тифлісі відновлено видання грузинського журналу мистецтв «Театри да Цховреба» за редакцією І. Імедашвілі.

* «Червоним театром» Пролеткульту прийнято до постановки оригінальну п'єсу молодого грузинського драматурга Н. Інасаридзе в 4-х актах. П'єса охоплює головні етапи пролетарської революції.

* М. Дарциняном закінчено й передано репертуарній комісії вірменської драми нову п'єсу «Пожежа», що змальовує розгул героївзапілья підчас імперіалістичної війни на тлі руху втікачів та боротьбу царської влади з робітниками та селянами шляхом арештів та розстрілів, що закінчується приходом революції.

* В Грузинській Державній драмі з великим успіхом іде нова п'єса драматурга Шаншіагівілі «Латавра».

* Перекладено на російську мову та включено до репертуару тюркської державної драми п'єси «Королівський голяр» А. Луначарського (в перекладі Касумова) та «Кач-Назар» — Деміряка.

А. Ж.

* Театр художньої сатири. 25 листопада відбулось відкриття театру художньої сатири «Бумеранг». До складу

труп запрошено артистів із Тифліса та Ростова.

Найближчий репертуар: «Євген Онегін» у призмі наших днів, «Дві Єви» (лубок), поема «Лицар Алаф» (за Гейне) та ін.

В першому циклі східний балет.

* П'єси на санітарні теми. Колективом грузинських артистів, які зорганізувалися при театрі саносвіти, було поставлено з жовтня біля 10 п'єс на санітарні теми: «Малярія», «Пісня Моря» та інш.

* Сандро Інашвілі. В Мелані з великим успіхом виступає артист Тифліської держопери Сандро Інашвілі, командирований до Італії Наркомосом Грузії для вдосконалення Меланська музична преса прихильно відкликається про молодого співця, пророкуючи йому велику будуччину.

ТЮРКСЬКА КУЛЬТУРА

* Тюркський сатир-агіт-театр у Баку. Сезон у бакинському тюркському сатир-агіт-театрі відкривсь біля 20-го грудня.

До театральної труп ввійшли найбільш видатні представники тюркської театральної молоді.

Проводяться переговори про участь у роботі театру учнів державної тюркської театральної школи.

За головного режисера та завідуючого художньою частиною запрошено режисера театру МГРПС т. Угрюмого.

Режисер—т. Сухейлі, маляр—Сагіян, завідувач музичною частиною і композитор театру—А. Майлян, балетмейстер і прима-балерина—Н. К. Самарова. На завідування літературною частиною запрошено одного зі старинних тюркських драматургів — А. Ахвердов.

До художньої роботи притягнуто видатних місцевих малярів.

Музичні сили театру складаються з європейського квінтету та східного тріо; балет (основний)—6 чоловіків.

Основне та найтяжче завдання театру—дати репертуар, який відповідав би типові театру, його основному призначенню.

Для цього притягується місцевих тюркських авторів; можливо, що, в міру потреби, притягуватиметься й російських авторів.

В процесі роботи виявиться можливість самостійного утворення репертуару всередині театру силами актерського колективу, як це часом практикується в театрах такого типу.

Вперше на тюркській сцені вводяться лубки, «частушки» та інсценування, для чого притягнуто низку тюркських поетів.

Театр, звичайно, не може обминати всі досягнення останніх років у галузі театральної форми, але, без сумніву, різкий формальний ухил може дуже зле відбитися на відношенні широкої тюркської маси, що її театр має обслуговувати.

Театр даватиме не менш як три цикли в місяць.

50% усіх спектаклів театрів припадатиме на робітничі райони. А. Ж.

ВІРМЕНСЬКА КУЛЬТУРА

* Державна драматична студія. Починаючи з весни біжучого сезону, для фактичного вступу до трупи Державного Єриванського театру прибудуть з Москви актери, що скінчили студію.

* «Полум'ярі» У вірменській драмі черговим спектаклем з'явилася постановка «Полум'ярі» Луначарського.

П'єсу дуже гарно перекладено вірменським пролетарським поетом Акопом Акопяном. Поставлено було п'єсу на вірменській сцені дуже вдало.

В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

НІМЕЧЧИНА

* Смерть Шарвенка. В Берліні на 74 році життя помер відомий піаніст, педагог і композитор Ксаверій Шарвенка, що відіграв у музичному житті кінця XIX ст. видатну роль.

Небіжчик до кінця життя заховував кращі традиції Ліста, Вагнера, Ганса Бюлова та Брамса. Разом зі своїм братом Филипом він заснував в Берліні консерваторію Klindwort—Ichagwenka Konservatorium).

Йому належить низка фортепіанних, концертних та симфонічних творів і опер. Як віртуоз Шарвенка був відомий майже в усіх країнах старого й нового світу, а також і в Росії.

* Нова опера Прокоф'єва. В біжучому сезоні в Кельні йде нова опера російського композитора Прокоф'єва «Любов до трьох померанців».

* Новознайдена опера Моцарта. В Дрезденській Національній Бібліотеці знайдено манускрипт досі невідомої опери Моцарта «Фальшива простота», написана Моцартом на 11 році життя, Опера в біжучому сезоні піде у Відні.

* В Берліні відбулись концерти одного з кращих російських піаністів Олександра Боровського.

* Російський скрипач професор Олександр Печників заснував у Берліні квартет, який у листопаді з великим успіхом дав два концерти.

* Славенний композитор Зігфрід Вагнер зараз працює над новою оперою «Жертва мрії» на сюжет із часів панування вестготів у Іспанії, та над новою симфонією.

* Композитор Рихард Штраус який нещодавно закінчив оперу «Інтермецо», почав нову оперу «Егіпетська Олена» на сюжет Олени з Парисом. Лібрето написано Гюйфон-Гофманштаалем.

* Театрально-концертна криза в Німеччині вне зростає через те, що відвідування театрів де-далі все зменшується.

Для того, щоби народня опера не скінчила своє існування, всі без винятку робітники її згодились на зниження свого утримання на 50%.

У Великій Берлинській Опері з 7 днів лише 3 буде зайнято оперою, решту ж часу театр здано під кінематограф.

* Смерть маляра. На 91 році життя помер у Берліні професор малярства Ернст Хільденбрандт, патріарх берлінських малярів. Небіжчик протягом багатьох десятиків років був директором Берлінської Академії Мистецтва.

До його кращих творів належать ілюстрації до життя Лютера та історія Біена в залі бієнської гімназії.

* Померла Дора Хіц, одна з керівниць берлінського сесесіону, яка була відома головним чином jako портретистка.

* Щорічну премію Клейста ухвалено дати різьброві й поету Ернсту Барлахові. Яко різьбар він відомий далеко по-за межами Німеччини своїми роботами по дереву. З драматичних його творів найбільш відомі: «Мертвий день», «Бідний двоохридний брат», «Всесвітній потоп», «Знай дух» та ин.

НОВІ КНИГИ

* «Світова історія та її ритм». Під такою назвою вийшла в Мюнхені книга Фридриха Корнеліуса. Книгу видано вид-вом Ернста Рейнхардта.

* Видавництво Volkverein у Гладбаху видало нового життєписа німецького поета романтичної школи Клеменса Брентано (1778—1842), складеного д-ром В. Шельбергом та обрані вірші поета за редакцією того ж д-ра Шельберга.

* У виданні Ерика Рейса (Берлін) вийшли «Рейнські казки» К. Брентано.

* Ернст Варлах випустив у виданні Касирера в Берліні збірку ілюстрацій—гравюр до «Вальпургі—свої ночі» з «Фауста» Гете. Гравюри—числом 20—супроводжено текстом.

* Видавництво Ериха Беме в Берліні видало повне зібрання творів Льва Толстого в 14 томах.

* 12-й том видання «Майстрів графіки» (видавництво Клінгхардт і Бірман) присвячено Густаву Доре, французькому

імператорові, прозваному «останнім романтиком».

* Нове видання творів Макиавеллі зроблено Гансом Фльорке у виданні «Георг Мюлер» у Мюнхені. Видання—п'ятитомове; в ньому вміщено, між иншим, твори М. про «князів», про «Державу» та «Історію чудового міста Флоренції».

* 30 кращих малюнків у фарбах маляра Ото Лендеке, що вмер у 1918 році, співробітника часопису «Simpliassimus» вийшли у виданні Альберта Лангена в Мюнхені під назвою «До краси».

* В Берліні у виданні Гроте вийшла книга «Індійські вірші за 400 років»—збірка віршів Ото-Фон-Глазенапа з оглядом індійського письменства та коментаріями пр-доц. індології Берлінського університету Хельмута фон-Глазенапа.

* Видавництво Ериха Рейса в Берліні випустило перероблену автором працю Георга Брандеса «Головні течії літератури XIX століття» в трьох томах і шості частинах 1) Емігрантська література; 2) Романтична школа в Німеччині; 3) Реакція у Франції; 4) Натуралізм в Англії; 5) Романтична школа у Франції і 6) Молода Німеччина. Книга уявляє з себе найвизначнішу працю минулого століття з історії літератури.

* У виданні Морлінс (Берлін) вийшли книги сучасних іспанських письменників: Переда «Гірські оповідання»; Бонілья і Сан Мартин — «Сервантес»; Дарно — «Азуль» — на іспанській мові та Конча Еспіна — «Метал мертвих» та «Сфінкс Марагато»; Бласко Ібаньес — «Апокаліптичний верховець»; Рикардо Леон — «Раса панів» — німецькою мовою.

* Видавництво Berystadt verlag у Бреславі видало космічний роман Вілі Хірта «Світова гармонія».

* В Берліні, у видавництві «Die Schmie» вийшла в грудні книга А. Ефроса «Московський Єврейський Театр» з графічними прикрасами Натана Альтмана. Там же виходить ілюстрована збірка матеріалів про цей театр за редакцією Карла Ейнштейна.

ФРАНЦІЯ

* Паризька Академія Наук обрала замість принця Роланда Бонапарта, що вмер — Поля Сежурне, інженіра і головного інспектора мостів та соше. Сежурне — автор проекта мосту Адольф у Люксембурзі, найбільшого залізного мосту в світі. Протягом 4 років він одержував першу премію Рувіля.

* Новий «безсмертний» Паризької Академії. До «безсмертних» прийнято історика Каміла Жюльєна.

* Славетного російського маляра Олександра Бенуа обрано за почесного члена Паризької Академії Наук.

* Нові академіки Паризької Академії Наук. Замість академіків Масона, Фрейзена і П'єра Лоті, що вмерли, обрано Георга Лекомта, Е. Пікара й Беснара.

Лекомт написав багато драм і романів; oprіч того, він відомий критик і журналіст. Із його творів найбільш відома драма «Марево» (1893 р.), «Новознайдений Відень» (1924 р.) та велика праця про Германію. Еміль Пікар — один з найвидатніших сучасних фізиків і математиків і надто відомий своїми дослідженнями інтегралів. У 1905 році видав велику працю про стан тодішньої науки. Альберт Беснар — один з найвідоміших митців Франції; в 1877 році одержав 1-шу римську премію; тепер він — директор Паризької академії Мистецтв. Найкращі з його творів знаходяться в *Comedie Francaise* та в Музеї Змал. Мистецтв.

* Субсидія на розкопки. Паризька Академія Наук видала Делатрові субсидію в розмірі 2 000 фр на продовження копок на місці давнього Картагену.

* Ласеровська премія. Літературну Ласеровську премію 1924 року в 10 000 франків ухвалено видати поетові Ле-Кардоне.

* Премія російському вченому. Французькою Академією Наук ухвалено дати премію в 3500 франків професорові політехнічного інституту в Ленінграді Францові Тезнірону-Песінгу за його праці з геології.

* Інтернаціонал. виставка декоративного мистецтва в Парижі буде мати 5 відділів, які в свою чергу буде поділено на підвідділи: 1) архітектури, 2) меблі, 3) малого декоративного мистецтва — одягу, парфюмерії і т. ін., 4) театрального та садівницького мистецтва і 5) фотографії, кінематографії і т. ін. Устав виставки абсолютно не дає місця копії та імітації в старому стилі. Число чужоземних павільонів — 36. В останній момент од участі відмовилась Америка на тій підставі, що «її мистецтво стоїть не на такій висоті, щоби конкурувати з іншими». Частину будівель виставки вже закінчено. Вхід нагадує давню перську архітектуру. Виставка буде мати власний театр, у якому буде поставлено, oprіч річей із сучасного репертуару, головним чином, трагедії Шекспіра.

* Нова еволюція Пабло Пікасо. Приятелі П. Пікасо пророкують, що протягом цієї зими його мистецтво переживе нову еволюцію.

З цієї точки погляду дуже цікавою була виставка П. Пікасо, влаштована ним на весні в галерії П. Розенберга, на якій було виставлено біля 12 картин та 50 малюнків.

Деякі художні журнали запевняють, що мистецтво Пікасо звертається тепер уже не до Енгру, не до Рафаеля або Дега, а до Давида і навіть швидче до Жерара та до Кабанеля.

* Невидані листи Мицкевича. Кілька часу назад у «*Bevue de uex Mondes*» (Париж) було опубліковано кілька листів Адама Мицкевича до Мишеле та Кіне Листи ці було передано сином поета Волод. Мицкевичем. Нещодавно В. Мицкевич видав усі листи батька до цих двох істориків; видано їх у окремій брошурці під назвою «Мицкевич, Мишеле і Кіне».

* Сучасний театр на декоративно-художній виставці в 1905 році в Парижі. До декоративно-художньої виставки, що має відбутись в Парижі на весні 1925 року розпочато підготовчу роботу що до збудування великого будинку сучасного театру.

Проект цього театру зроблено відомим французьким архітектором Пере. Цікаво, що у виробленні свого плану цей архітектор виходив майже з тих основних вимог сценічних декорацій, що до їх уже кілька років пристосовуються наші сцени. У своєму проекті Пере не дає місця всій колишній складності сценічних машин, бо він прийшов до висновку, що для постановки п'єси в необхідній для неї обстанові сучасним декоратором досить кількох пластичних мас, кількох барвистих плям на тлі, а також світопису.

На думку організаторів виставки, цей театр повинен буде з'явитись вогнищем всяких нових сценічних спроб.

Сцена цього театру буде дана для використання всім експонуючим націям; на ній буде демонстровано всі спроби сценічного втілення, що мали місце за кордоном.

З французьких театрів уже запрошено в першу чергу угруповання нових театральних шукань, а саме, театри: «Евр» Лунье-Пос, Комеді де Шанзелізе Жуве, «В'є Коломб'є» Жана Копо, «Хімера» Гастона Баті та ін.

* Смерть композитора Габрієля Форе. 5 жовтня 1924 р. в Парижі на 80 році життя вмер композитор Габрієль Форе, якого вважають за одного з найвидатніших композиторів сучасності; його звичайно звали «французьким Шуманом». Г. Форе народився у Парижі.

До творів Форе належать, між іншим, чарівні «Мелодії», «Симфонія в ре-мінор» та опери: «Пенелопа», «Прометей» та ін. Ним же написано музику для сцен із «Калігули» та «Шейлока», «Пісні Єви». Перекладено ним на музику романси без слів П. Верлена.

АНГЛІЯ

* Лекція про російський театр. 12 грудня в Лондоні в т-вом культурного зближення Англії та Радянської Росії (S. C. R.) було влаштовано лекцію Унтлікарп'єра, автора книги «Новий театр та кінематограф у Радянській Росії», (що вийшла нещодавно), на тему «Новий театр у Росії та його культурне значіння».

Лекцію було ілюстровано знімками постановок московських театрів: Камерного, МХАТ, Меєрхольда, Єврейського та Пролеткульту.

* Балетна труппа Дягилева в цьому сезоні гратиме в Лондонському Ковенградському театрі. До складу труппи ввійдуть Ніжинська Корсавіна, Фокина, Шолар, Ніжинський, Больман і Чекеті.

НОВІ ВИДАННЯ

* Нещодавно в Лондоні вийшла книга «Вчорашні спомини» журналіста Роберта Ундервуд Джонсона, що 40 років назад видавав великі газети.

ІТАЛІЯ. ІСПАНІЯ

* Нова опера. На сюжет «Сарі Поста Берлінг» Сельми Лагерлеф Італійським композитором Зандонаї написано оперу «Кавалері Екебі», що піде в біжучому сезоні в театрі «Ла Скала» в Мілані.

* Славетна картинна галерія Уфіці у Флоренції придбала для своєї колекції автопортретів автопортрет німецького маляра Артура Копфа, який є третім після Макса Лібермана і Франца Штука німецьким маляром, що знайшов місце в цій галерії.

* Смерть композитора. 29 листопаду помер у Брюсселі один із найвидатніших італійських оперних композиторів Пуччині, автор «Тоски», «Мадам Бутерфлей» («Чан-Чіо-Сан»), «Богемі» і «Манон Леско». За останніх часів Пуччині написав нову оперу «Турандот», що повинна йти в біжучому сезоні в Мілані.

* Іспанську книгу Бласко Ібаньєса «Альфонс XIII і мілітаристичний терор у Іспанії» заборонено до продажу, про що офіційно повідомлено книгопродавців.

ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНА

* Вечер чеської поезії. В середині грудня празьке чесько-російське товариство «Єднота» влаштувало вечір новішої чеської поезії, на якому було прочитано твори О. Фішера, Ото Теора та І. Руше в російських перекладах поетів Е. Недзельського та В. Іллінського.

* Чехо-Словацька Національна виставка відбудеться в 1928 році, в рік 10-річного ювілею проголошення самостійности Чехо-Словащини.

* Смерть композитора. В Празі помер відомий російський композитор і музичний педагог А. Архангельський.

НОВІ ВИДАННЯ

* Чеський щомісячний журнал «Host» випустив ілюстроване число, присвячене Росії. Між иншим, у ньому вміщено статті Карла Тейге про нове російське мистецтво, Іллі Еренбурга—характеристика мистецтва взагалі, Індриха Хонця про російський вплив на чеський театр і взагалі багато відомостей про сучасний російський театр.

* Новий місячник. З 1-го січня 1925 р. в Празі за редакцією Віктора Енгельхарта Іоханеса Лохнера почне виходити у виданні Pan-Verlag новий «Щомісячний Журнал вивчення Канта».

УГОРЩИНА. ПОЛЬЩА

* Бібліотека графа Апоньї. Граф Олександр Апоньї відписав Національному Музеєві свою багатотисячну книгозбірню, в якій зібрано все, що писано в Угорщині протягом XV—XIX століть.

* «Музука». У Варшаві почав виходити місячник «Музука» за редакцією Матеуша Глинського. Журнал повинен охопити му-

зичне життя всього світу. Серед співробітників—видатні польські й закордонні вчені та музичні письменники. В першому числі—статті про сучасну музику, між иншим, про «1/4-тонну музику», про музику в Англії, Франції та Німеччині, про «національну, інтернаціональну та наднаціональну» музику, про історію польської музикати инш. Редакція журналу ввійшла

в погодження з багатьома чужоземними виданнями про взаємний обмін статтями та хронікою. В кожному числі буде вміщено повідомлення «Інтернаціонального товари-

ства сучасної музики». Журнал, не дивлячись на свій серйозний програм, має на думці завойовувати симпатії широких шарів аматорів музики та музикантів.

ШВЕЦІЯ. ГОЛАНДІЯ

* Нобелівські премії. Нобелівську премію 1924 року з літератури ухвалено дати польському письменникові В. Реймонтаві. Реймонт народився у 1868 р. Після Сенкевича—це другий польський письменник, що одержав нобелівську премію.

Стокгольмська преса зазначає, що за час існування Нобел. премії занадто мало уваги зверталось на англійсько-саксонських письменників і наводить список усіх, кому

були видані премії: це—Прюдом, Містраль, Роланд, Франс; Момзен, Еукен, Хейзе, Гауптман; Ехегерой, Бенарент; Сенкевич, Реймонт; Кардуччі, Киплінг; Іетс; Лагерлоф, Хейденстам; Метерлінк; Тагор; Гьелеруп, Понтоподан; Шпителер.

* Смерть поета. Наприкінці листопаду вмер відомий голандський поет і драматург Герман Гейерманс; з його драм найбільше відома «Надія на щастя».

V A R I A

* Експедиція Кнута Расмусена. Частина експедиції славетного датського полярного дослідувача Кнута Расмусена повернулася з початку грудня до Копенгагену.

Експедиція пройшла величезне віддалення від Гренландії через північну частину Бафінової затоки здовж Канадського надбережжя до Аляски—всього 70000 км. на санках псами; мандрівка продовжувалась 4 роки.

В Бареновій землі біля Гудзонової затоки експедиція знайшла сліди давньої ескимоської культури. Трапилось зустріти плем'я ескимосів, що ще не бачило інших людей. Складається це племя з 500 чол. Харчуються вони, головним чином, оленями та білими ведмедями. Вони низькі й взагалі кволі; причина цьому—та, що майже щоденно доводиться голодувати.

Інші ескимоські племена—поблизу Берингової протоки—живуть побутом стародавніх печерних людей. Житла їхні прироблено до морських скель, немов кубла.

Далі на південь знайдено плем'я Нуабаніут, що досі було цілком невідомим. З його побуту звертають на себе увагу надзвичайні обряди—надягання мистецькі зроблених машкар.

Експедиції пощастило знайти, встановити й поховати останки учасників експедиції Франкліна, що загинула в 1847 році.

В експедиції вперше брала участь одна ескимоска—Арналунгуак.

* Експедиція на Еверест. Навесні цього року Американські Сполучені Штати влаштовують експедицію на Еверест, в якій братимуть участь один видатний швейцарський гірський мандрівець і один

швейцарський геолог. Як відомо, під час англійської експедиції 1924 року з Нортонном на чолі загинуло два мандрівники—Малорі та Ірвінг, і не можна було з певністю сказати, чи дійшли вони до верху гори.

* Експедиція Нансена на дирижаблі до північного бігуна. Німецький літун Браунс гадає спорудити експедицію до північного бігуна. В експедиції братиме участь Фр. Нансен. Через те, що для цієї експедиції необхідно мати спеціальний дирижабль, вона може відбутись лише в 1927 році.

* Експедиції до північного бігуна. Влітку 1925 року влаштовується кілька експедицій до північного бігуна, між іншим, Амундсеном на аероплані та американцем Бармпом на кораблі.

* Американська експедиція дослідження глибин моря. Американське Морське Міністерство влаштовує експедицію дослідження глибин моря. Організовується експедиція в найширшому масштабі. Окрім загальних геологічних та біологічних спостережень над структурою та життям морських глибин, експедиція ставить собі спеціальну мету—довести теорію існування колись між Аляскою та Азією континенту, а також з'ясувати, чи, не є землетруси та вибухи вулканів у Караїбському морі наслідком відкладання мас мулу, що викидається Місісіпі в море і забиває вулканові кратери в глибині моря.

* Факультет індуської медицини. Уряд Мадраського краю відкриває в найближчому часі медичну школу, в якій поруч із анатомією та фізіологією викла-

датимуться методи тубільної індуської медицини. Це перший випадок офіційного визнання наукової цінності індуської медицини.

* В Паризькій Академії Наук Мельє зробив доповідь про цікаву подібність між мовою полінезійців та групами мов у Каліфорнії. Доповідь підтверджує відомості антропології про існування на місці Великого-Океану континенту, що потім зник.

* Барельєфи в Курдистані. До Паризької Академії Наук вчений Тюрю Данжен подав фотографії барельєфів, що вирізані на скелі при вході до Курдистанських гір невідомим асирійським царем. Барельєфи було відкрито в 1845 році вченим Руле; вони являють собою процесію з 7 богів та богинь на хімерах, на страховищах з трьома головами, напівлев'ячим-напівкозлячим тулубом та зі зміячим хвостом. Ці боги та богині за поясненням ученого Насе являють 7 головних богів асирійського пантеона — Асур, Нинліль, Енліль, Син, Шамаш, Адад та Істар.

* Старовинний текст. Водній із домовин Єгипту знайдено папірус, списаний більш як 2000 років тому, з текстом розлуки такого змісту: «Року фараона Тибі-Пто-Лемі (Птолемея) син Пта-Лемі, що живе в Амонепті на схід од Не (стародавня назва Тив), заявив своїй жінці Тархані, дочці Пекруровій: «Я покидаю тебе яко жінку. Я позбавив тебе права зватися моєю жінкою і радив тебе взяти іншого чоловіка. Я ніколи не ввійду перед тобою до того дому, куди ти підеш. Віднині я жадних вимог на права дружини не ставлю. Залиши негайно, без зволікань мій дім. Писано рукою вченого правника Тута». На звороті папіруса чотири підписи.

* Крадіжка історичних пам'яток мистецтва. У Равені (Італія) з музею при церкві Сан-Вітом, збудованій Юстиніаном у VI віці, вкрадено багато цінних речей. Між ними коштовна старовинна діядема та кольчуга остготського короля Теодорика Великого (454—526 р.р.), що заснував царство остготів в Італії.

* Вживання ультра-фіолкового проміння до читання рукописів. З огляду на важливе для науки значіння первісних текстів на папірусі, багато вчених, уживаючи сучасних засобів фізики та хемії, пробували знайти спосіб читання рукописів. Але до цього часу їхні спроби не мали успіху.

Не що-давно проф. Когель з Карифує винайшов такий спосіб: він полягає в тому, що рукописи трічі фотографуються, причому фотографування провадиться при вживанні ультра-фіолкового проміння. Цього способу спершу пробував ужити проф. Де-

ринг у відділі рукописів Берлінської Держ. Бібліотеки, а далі його з успіхом використав гейдельберзький учений проф. Граденвіц, спеціаліст-досліджувач пандектів (головна частина *Corpus Civilis*, вид. у 533 році, що являє собою витяги з праць 39 римських письменників, зроблені з наказу імператора Юстиніана римськими юристами з Трибеніаном на чолі).

* На стінах фортеці. В Дамаску відкрито надпис, що стосується до 1178 р. Зараз надпис вивчається.

* Розкопки у Фієзоле. У Фієзоле відкопано підчас розкопок етрусько-римський храм III—IV віку до нов. ери. Надто цікавим робить його поділ внутрішньої частини на три відділи, а також те, що поруч знайдено інший будинок, що в ньому, очевидно, жила коллегія жерців.

Зокрема дуже цікаве є підземелля під папертю, викладене великими кубичними каменями, проміж себе не з'єднаними нічим. Знайдені руїни капітелів, які зроблено в корифському стилі на гладких колонах. Фрескові прикраси мають змішаний дорійсько-грецький і етрусський характер. З цих усіх знаходок можна міркувати, що в середині храм було обкладено мармуром і розписаним тиньком. Знайдені гроші й прикраси з III віку до нового літочислення призводять до того висновку, що цей храм існував протягом надзвичайно довгого часу.

* Розкопки в Єгипті. Підчас розкопок поблизу Сакара знайдено статую в натуральну величину царя Зосера, що збудував славетну піраміду зі сходами.

* Розкопки в Сирії. Підчас розкопок у Сувейда Хоран знайдено велику, в 3 метри 20 см., кам'яну плиту з картиною та надписом оповідання про суд Париса. За поясненням французького вченого Дюсо, під грецькими іменами Зевса, Гери, Атени та Ероса, що вирізані під відповідними фігурами, треба розуміти місцевих богів: Зевс-Баалзамін, бог сирійського неба, Гера-Атургатис, Атена-Алат.

* Розкопки в Палестині. Підчас останніх розкопок у Палестині співробітники археолога Макалістера виявили біля міста Давида Соломонову башту заввишки в 40 футів. Башту вкрито пластичними образами. Уряд ужив заходів до схоронення башти, яко національної пам'ятки.

* Розкопки в Півн. Америці. При розкопках у півд.-східній частині штату Невада американський археолог Гарингтон знайшов сліди цілого міста, що приблизно 3000 років тому мало біля 20000 мешканців. Знайдено руїни кам'яних будівель та великого брукованого шляху, силу побитого глиняного посуду. Є вказівки

на те, що населення жило з хліборобства. Нью-Йоркський американсько-індійський музей влаштує спеціальну експедицію для вивчення пам'яток цієї знаходки.

* Підчас недавніх розкопок у Лептіс Магна (Триполі) було відкопано значні залишки палацу з великим атріумом, який підтримували 8 великих міцних колон. В атріумі є вітвар, присвячений імператорові Септіму Северові. Вітвар оточують, шість мармурових басейнів, прикрашених багатьма чудовими статуями Ескулапа, Венери, Марса, Аполона та ин. Статуї та прикраси належать до найкращих пам'яток давнього мистецтва; збереглися вони надзвичайно гарно. В базиліці палацу знайдено велику кількість різних мармурових виробів. Окрім того, відкопано арку Септіма Севера та різьбярські вироби; мармурові роботи на цій арці ще кращі, на арці того ж імператора в Римі. Відкопано також величезні лазні, що займають площу в 15.000 кілометрів.

Перед нами, безперечно, один із найважливіших центрів римського Сходу. Вивчення знайдених надписів дасть багато матеріалу для науки.

* Розкопки в Картагені. В околицях Картагена знайдено християнське кладовище, що зберіглося надзвичайно гарно. Належить воно, очевидно, до давніх часів.

* Продовження розкопок біля домовини Тутанхамона. Ховард Картер, англійський вчений, що разом із покійним Корнарвоном брав участь у відкритті домовини Єгипетського царя Тутанхама, незабаром знову почне перервані політичними подіями розкопки біля домовини.

* Звільнення з-під землі римського Cvicus Maximus. Незабаром італійський уряд приступає до звільнення з-під землі славетного римського Cvicus Maximus. Праця почнеться з проведення двох трансверсальних ровів для того, щоби знайти спочатку так зв. Spina ціркута тріумфальну арку, що нею проходило римське військо після взяття Єрусалиму. На арці сподіваються знайти дуже цікаві надписи з описом війни проти іудеїв. Витрати вираховано в сумі півмільйону лір. Зві-

дусіль, надто з Англії та Америки, надсилають кошти на ці витрати.

* Знаходка величезного динозавра Директор природничо-історичного відділу англійського музею одержав повідомлення від наукової експедиції Кутлера, що вона знайшла останки динозавра, що по своїх розмірах далеко більші від усіх знайдених дотепер доісторичних звірят. Так, найбільший із знайдених дотепер звірят. диплокок має хребет і хвіст довжиною 18 метрів, а знайдений тепер динозавр майже вдвічі довше. Є надія, що експедиції пошастить скласти весь кістяк динозавра.

* Доісторичні знахідки. При обслідуванні одного острова поблизу берегів Півд. Америки, на якому абсолютно ніхто не живе, англійські археологи здибали в лісі пам'ятки культури, очевидно, кам'яного віку. Знайдено обтесане каміння, давній глиняний посуд та кам'яні інструменти. Гадають, що ця культура стосується до тих далеких часів, коли острів був сполучений суходолом з континентом. Подібні знахідки було нещодавно зроблено також і на островах Гаваї.

* Порода льодникової доби. Недалеко від Черин-Крос (Англія) під час будівельних робіт на глибині 30 футів було знайдено кістки тварин, що, на думку вчених належали до найдавніших тварин льодникової доби.

* Національна Негрська організація в Чикаго «National Negro Business League» нещодавно святкувала 25-річний ювілей свого існування. На конгресі з цього приводу було наведено цифри та дані, що свідчать про економічний, соціальний та інтелектуальний поступ американських негрів за останні 25 років. Негрів нараховують 2000 драм. актерів, 3000 музикантів та музичних педагогів, 259 малярів (з їх 109 жінок), скульпторів та викладачів змалюв. мистецтв - 315 (жінок 44), письменників та журналістів - 19.671 (жінок 228), викладачів по університетах - 1063 (жінок - 496), юристів та суддів - 1000, інженерів - 200, архітекторів - 50, лікарів - 3500, зубних лікарів - 1100, фотографів - 500, аптекарів - 207 і санітарів - 3200.

* Столицю Норвегії. Християнію з 1-го січня перейменовано на Осло.

Бібліографія.

Ленинская хрестоматия. Пособие по изучению ленинизма для школ и кружков. Изд. 2-ое. Под редакцией С. Петропавловского, при участии Р. Левика и Г. Маренко. Стр. 788. Цена 2 р. 50 к. Государств. Издат. Украины. 1925.

Вивчати Леніна досить тяжко, бо, як відомо (і як це, між іншим, виразно констатує і Н. Бухарин) теоретичні положення, формулювки, узагальнення, що їх давав Ленін, робились у значній мірі, на ⁹/10, від випадку до випадку. Їх розкидано по всіх численних томах його творів. В той самий час—твори Леніна, його думки—це невичерпане джерело соціалістичної, пролетарсько-класової мудрости: Леніна треба читати, треба вивчати. Звідси повстає велике завдання—подати твори Леніна в приступний для загалу формі і, по можливості, в невеликій праці. Тут говориться не стільки про популяризацію (бо Ленін писав досить популярно), скільки про систематизацію. «Ленін,—зауважує Бухарин,—ще чекає, як теоретик, на свого систематизатора, і опісля, коли цю роботу буде пророблено і коли все те нове, що дав Ленін, розкиданого і розпорошеного в безмежній кількості в його творах набуде систематизованої форми,—Ленін стане перед нами у весь свій зріст, як геніальний теоретик робітничого комуністичного руху!

З цієї точки погляду і доводиться оцінювати кожну спробу систематизації написаного Леніном,—систематизації чи то в формі укладення хрестоматії, чи то в формі самостійного, закінченого викладу системи ленінізму, як то було зроблено, наприклад, з «Капіталом» Маркса Карлом Кавтським і іншими письменниками. І той і другий спосіб—однаково потрібні і однаково тяжкі до виконання.

Ми маємо перед собою «Хрестоматію», призначену для шкіл і гуртків. Коли мати на увазі це спеціальне призначення книжки, то слід погодитись з твердженням редакції «Хрестоматії», що «ленінізм» треба вивчати на творах самого Леніна: необхідні пояснення і, так би мовити, «спайку» зміщеному в «Хрестоматії» матеріялові подасть вчитель, керівник гуртка. Після-ж закінчення студіювання ленінізму в школі чи в гурткові, «Хрестоматія» пригодиться як справочник.

Які-ж основні питання становлять ество ленінізму, тоб-то—відповідь на які питання повинен дати зібраний в «Хрестоматії» матеріял (в формі уривків з творів Леніна)? Остаточну, вичерпуючу відповідь на це питання вряд чи можна дати сьогодні, але в основі ми вже маємо її. Так, у «Відозві ЦК РКП» від 22 січня 1924 року з приводу смерті Леніна маємо таку вказівку на основні елементи ленінізму: «В сокровищницу марксизма Ленин внес немало драгоценного. Именно ему рабочий класс обязан разработкой учения о пролетарской диктатуре, союзе рабочих и крестьян, о всем значении для борющегося пролетариата национального, а также колониального вопроса, наконец, его учения о роли и роде партии». Таким чином тут намічено п'ять основних питань ленінізму. Н. Бухарин, у своїй праці—«Ленін як марсист», вказує на такі елементи ленінізму: 1) питання про імперіялізм, 2) вчення про державу, 3) проблема взаємовідносин між робітництвом і селянством (включаючи сюди національне та колоніальне питання), 4) філософія ленінізму, 5) проблеми, порушені (але не розроблені) Леніном. Ще один приклад подає Г. Зінов'єв, у своїй відомій промові, виголошеній в Ленінграді, в лютому 1924 року, визначає такі основні елементи ленінізму: 1) вчення про роль селянства в соціалній революції, 2) національно-колоніальне питання; 3) теорія держави; 4) питання про імперіялізм; 5) вчення про диктатуру пролетаріату; 6) питання про комуністичну партію та комуністичний Інтернаціонал.

Звертаючись до «Ленинской Хрестоматии» під редакцією С. Петропавловського, треба констатувати, що вона досить повно охопила основні питання ленінізму. В ній ми знаходимо такі розділи: I. Диктатура пролетариата; II. Государство и революция; III. Пролетариат и крестьянство; IV. Партийное строительство; V. Борьба за III Интернационал; VI. Национальный вопрос. Отже в «Хрестоматії» бракує лише двох важливих елементів ленінізму 1) вчення про імперіялізм і 2) філософії ленінізму. На нашу думку треба було вмістити в «Хрестоматію» матеріял і по цих двох питаннях, (скоротивши відповідно інші розділи, щоб не збільшувати і без того вже занадто великого розміру «Хрестоматії»).

Тепер що до матеріалу вміщеного в «Хрестоматии». Вибрано його влучно і старанно. Кожне питання освітлюється вміщеним матеріалом (уривками з творів Леніна) вичерпуюче. Подекуди навіть відчувається перегруженість, повторення (без яких можна було-би обійтись); наприклад, в розділі про партійне будівництво, так само, як і в розділі про диктатуру пролетаріату. Всі розділи (чи власне питання) освітлені менше-більше рівномірно, за виключенням другого розділу про державу і революцію. В цьому останньому подано уривки лише з книги Леніна: «Государство и революция». Ми вважаємо, що цього не досить. Після і до написання цієї книжки, Ленін висловив чимало дуже цінних думок на цю тему, що поглиблюють його теорію держави. В самій «Хрестоматии» (особливо в I розділі—«Диктатура пролетариата», на стор. 69, 84, 86 й інших) знаходимо багачко матеріалу, що міг би бути вміщений в розділі—«Государство и революция».

Загалом же книжка добра і потрібна. Про потребу її свідчить те, що перше видання її розійшлося протягом кількох місяців і ми роздивляємось оце друге видання. Годиться вона не лише для партшкіл і гуртків, але й для широкого робітничого та інтелігентського загалу, який цікавиться вченням Леніна, але не має змоги і не буде читати повного зібрання творів Леніна.

Наприкінці одне побажання: добре було би видати цю книжку (негайно) українською мовою. Поки там вийде переклад творів Леніна, а тимчасом українські робітники мали-б змогу досить ґрунтовно простудіювати лєнінізм по «Хрестоматии».

П. Христюк.

Джон Рід. 10 днів, що сколихнули світ. (В популярному викладі для селян). Стор. 59. Ціна 30 к. Бібліотека селянина. Серія «Жовтнева революція». Вид. «Червоний Шлях». 1924 року.

«10 днів, що сколихнули світ»—твір американського революціонера й письменника Д. Ріда (свідка жовтневих подій в Петрограді й в Москві),—вважається найкращим між подібними (дуже нечисленими) творами—оповіданнями про великі, історичні жовтневі дні. Ленін, прочитавши цю книжку, написав: «Я од всієї душі рекомендую цей твір робітникам усіх країн. Я бажав-би бачити цю книгу поширеною в мільйонах примірників у перекладі на всі мови, бо вона дає правдивий і надзвичайно живо написаний виклад подій, дуже важливих для розуміння того, що таке пролетарська революція, що таке диктатура пролетаріату».

Видавництво «Червоний Шлях» добре зробило, зладивши та випустивши скорочений, спонумеризований переказ цієї книги. Звичайно, від скорочення книжка помітно втратила в яскравості і вийшла не така «соковита», як оригінал. Проте, зміст і основний тон оповідання залишились без змін. Виклад дійсно популярний, приступний для селянина. Мова гарна. Влучна коротенька передмова про те, хто такий є Д. Рід і як (при яких обставинах) він написав свої «10 днів».

Шкода лише, що книжку дуже кепсько зброшюровано (при читанні де-які листки просто випадають). Маючи на увазі призначення книжки для селянства (та й ціну в 30 коп.—а це тепер гроші!)—слід відзначити таку брошюровку як дуже значний дефект.

П. Христюк.

План Дауес'а. Финансовое восстановление Германии. Доклад миссии Дауес'а. Предисловие и общая редакция проф. Н. Н. Любимова. Финанговое издательство Москва. 1925 г. Тираж 5.000.

Брошура, якої давно ждало все радянське суспільство, з окрема наші партійці, стденти Вузів та Робфаків.

Ми тільки чули про цю «геніальну» концепцію фінансового капіталу під командою Нью-Йоркських біржових королів, що має відродити чи відбудувати надшарпану світову економіку, з окрема економічне господарство Європи, а крім цього має—планово, систематично, кожно й без всяких небажаних політичних заворушень—виссати всі соки й кров у Германії, тоб-то зробити «мирним шляхом» це, чого не зміг виконати окупаційний Антантський штаб з обеззброєної Германії.

Штабом—можна вбити робочих, успокоїти хвилювання й «бунти» пролетаріату—але золота не викачаєш! Так спокійно, планово, чемно,—з діловитістю біржового жулика буржуазної зграї!

У план Дауес'а має заступити «штикові методи» Пуанкаре!

Лінія дуже ясна! При руїні Германії, вона платити не може. Треба присмирити країну, дати їй стійку валюту шляхом емісійного банку, якого оснівний фонд, на добрих 0/0/0, створять американські долари в сумі 800.000.000 (золотом), взяті в руки економічне господарство Германії при допомозі цього банку, відповідного контролю державного бюджету, концесій на залізниці і т. д., і тоді, Германія зможе:

В 1926-27 р. заплатити (тільки з бюджету)	110	мільйонів	зол.	мар.
» 1927-28 » » » » »	500	»	»	»
» 1928-29 » » » » » вже	1,250	»	»	»

і так аж до 1933-34 р. по 1,250 мільйонів зол. марок. Після цієї дати сума, яку буде платити Германія буде рівно (щорічно) 2,500 мільйонів зол. марок, або 2½ мільярда.

Не тільки по лінії державного бюджету! Немає місця подавати в рецензії других цікавих комбінацій Плана Дауес'а.

Скажемо тільки слідуюче:

Хто хоче вивчити операційні методи фінансового капіталу, хай добре покопається в цій книжці.

Вступ до книжки (до самого Плану) дає стаття відомого економіста проф. Н. Н. Любимова, який починає її фразою Кейнс'а: «Слова «План Дауес'а» сталися магичною формулою, в зміст якої ніхто не відважується вдуматися!»

Це такий фінансовий план, про який пише, той-же Кейнс—що він претендує на утворення такої системи, котра не відповідає, не може згодитися з цивілізацією або природою чоловіка»...

Книжка перекладом 1 і 2 частини Плана Дауес'а, до яких додані 9 додатків до «Плану». Ці додатки надзвичайно цікаві, хоч-би тільки по заголовках: (ці додатки дають собою великий матеріал для економічних міркувань):

1. Проект організації емісійного банку.
2. Індекс добробуту.
3. Доповідь про Германські залізниці.
4. Концесія на експлоатацію залізниць. Товариство залізниць.
5. Промислові облігації.
6. Виміна на заграничну валюту репараційних сум.
7. Різні форми засобів оплати.
8. Приблизний бюджетовий план на 1924-25 р.
9. Зрівняльний огляд різних прибутків з дивіденд акційних товариств.

Як бачимо—самі «солідні» додатки на шкуру німецького пролетаріату!

Крім цього додано надзвичайно цікавий протокол Лондонської Конференції під головуванням соціаліста—Рамзая Макдональда з 16 серпня 1924 р.

Думаю, що кожний середній партієць повинен посидіти над цим планом. Дуже багачко матеріалу до думання дасть вона (ця брошура) нашим економістам і політикам.

Мені насувається може не цілком вдале порівняння: «Божественна комедія» Данте Аліг'єрі—дала й дає нам, синтезу світогляду середніх віків, під їх кінець, на переломі—в сучасну історичну добу.

«План Дауес'а»—це «Божественна комедія»—картина творчости Нью-Йоркських банкірів—синтез світогляду капіталістично-буржуазної культури,—генеза політики, й методів політики фінансового капіталу.

Це «План»—що б'є в обличчя всю капіталістичну культуру, це документ, що залишиться нам пам'яткою капіталістичної цинічної безличности й культурного грабунку, насилля, й етичної прострації.

В. Гадзіньський.

Тютюнник Ю. З поляками проти України. З передмовою і примітками М. Любченка. Державне видавництво України. Харків, 1924 р. Стор. 101+1 (зміст). Прим. 7.000. Ціна 50 коп.

Поляки, незадоволені Ризьким мирним договором від 18 березня 1921 року, раз-у-раз порушували цей договір, насилаючи на Україну різні невеличкі загопи та банди. З приводу цих порушень ризького договору, Радянський Уряд не раз складав Польщі ультиматум. Але кожен раз наша сусідка запевняла нас у своїй лояльності та казала про непорушне виконання Ризького договору.

Ю. Тютюнник докладно розповів, на підставі яких мотивів Польський Уряд увесь час, особливо з 1921 року, відіграє велику роль в складанні банд против УСРР.

Матеріал, дуже придатний до різних комбінацій, було скупчено у Польщі: тут емігранти-росіяни від монархістів до Савинковців, тут українці різних групіровок,

особливо-ж Симон Петлюра з своєю «державою», тут велика сила козацтва по таборах, котрих або чекала нагла смерть, або треба було виконувати волю Польщі. Як свідчить Ю. Тютюнник, за польські гроші, з польською зброєю, в супроводі та під контролем польських поручиків-пільсудчиків йшли українці «визволяти» Україну. Так сталася згода українців-емігрантів із своїми ворогами-поляками проти України.

Гадаю, що ще задовго до Миньковської «трагедії», Юрко Тютюнник перевірявся в свій зраді українському народу. А після цього жити серед інтриганів, бути зрадником народу своєму не міг—так сталося, що Тютюнник повернувся до України.

Далі, обов'язком Тютюнника було сказати чисту правду про польську дипломатію. Коли-ж взяти на увагу примітки до тексту М. Любченка, дипломатія Польщі стає цілком зрозумілою, як і роля українців-емігрантів у боротьбі проти Радянського Уряду.

Добу змальовано дуже докладно, події зтверджено фактами, а проти фактів, особливо тих, про які нагадує сам Ю. Тютюнник, хіба встоїть дипломатична правда Польщі?

Піщаник.

Б. Яблонівський. Як ревізувати споживче товариство, порадник для ревізійних комісій сільських споживчих товариств. Видання «Книгоспілки», Харків.

Для того, щоби розумно керувати громадськими господарськими організаціями, а тим більше—вести торговельне або продукційне підприємство й правильно відчитуватись за свою роботу перед громадянством, ми мусимо перш за все навчитись добре рахувати та вираховувати.

А за-для того, щоби перевірити таке підприємство, обревизувати його й в зрозумілих словах розказати про це громаді—там доступна наука не менш потрібна. І от автор розповідає на 59 сторінках брошури про те, для чого вибирається ревізійна комісія, що треба знати її членам, як вони мусять проводити свою роботу. Підходячи до роботи ревізійної комісії з боку вимог статуту товариства, автор дає цілу низку дуже цінних, практичних вказівок по технічному переведенню роботи, підкреслюючи свої вказівки прикладами ти зразками: перевірки каси, краму, майна, рахівничих книг, відчитності, документів, діловодства.

Особливо-ж сприятливо відрізняється ця брошура від усіх інших книжок в цій царині, що вийшли до цього часу, навіть довійськового, так це тим, що автор дає докладні вказівки про те, як давати висновки про становище й роботу товариства. Тут він проводить зразковий відчит і дає докладний розбор його по окремим статтям, учить, як кажуть, читати баланс, а це значить—орієнтуватись в ході торговельного підприємства й тим самим уникати таких прикрих випадків, як наприклад: пересічна накидка на собівартість краму 110%, а пересічні витрати—140%.

Така брошура є корисною не тільки для членів ревізійних комісій, а й для членів правлінь і взагалі для керівників кооперативних товариств, які керують торговельними підприємствами.

На превеликий жаль в брошурі маютья друкарські або-ж редакційні помилки, які під час для читача, нерозуміючого рахівництва, можуть ускладнити розуміння думки або вказівки автора, наприклад, на сторінці 51, рядок 12 зверху говориться: «В нашому прикладі на 1 березня боргу в торгівлі було 4126 карб». Безумовно автор мав на увазі не борг в торгівлі, а «капітал», бо такої суми боргу в наведеному автором прикладі не було.

Гадаємо, що в другому виданні таких редакційних помилок не буде. Однак, не зважаючи на помилки, брошура безумовно корисна, тим більше, що такої фахової літератури видається занадто мало і видання це треба вітати ще й з цього боку.

А. Пилипенко.

Проф. С. Г. Шиманський «Наукові бесіди» 1—5. Про значіння математики в природознавстві. Ріга, 1924. 40 стор. 84.

Про існування у Ризі українського видавництва в Укрметі довідалися випадково. Почта заслала невеличку брошурку. Звернувшись на адресу автора, Укрмет в недовгий час одержав при короткому листі кілька книжочок і серед них наведену вищу 1).

Реферована книжечка являє не аби-який інтерес, бо є коли-б не першою в українській літературі спробою дати короткий популярний нарис розвитку математичних ідей від найдавніших часів. Вклад розбито на бесіди. Книжечка уривається на початку 6-ї бесіди, де сказано, що «далі буде» і датовано.

1) Прислано ще: 1) „По розправі про гігроскопічність прядної речі“. Ріга, 1922, стор.11.

2) „Прийняття світлястих складів у темряві до мереження тканин“. Ріга, 1922, стор. 4.

Бесіда I присвячена освітленню математичних ідей у стародавніх народів з'окрема греків. Друга—з'ясовує характер математики, як науки (автор нічого не згадує про думки, що надають математиці значіння тільки методу, хоч і найдосконалішого).

В цій же бесіді з'окрема багато говориться про геометрію і розвиток її. До речі, тут же одного разу згадувано Айнштейнову теорію релятивності. Третя—говорить про методи «упровадження математичних дисциплін» і знов у більшій частині присвячена окремо алгебрі. Четверта—математиці в астрономії і фізиці, п'ята—механіці. Шоста, як ми казали, в книзі тільки починається. Через те, що в тексті говориться про наміри більш докладно спинитися на хемії і інших науках і взагалі почувається, що у автора є багато про що сказати, сподіваємося ще на кілька бесід. У всіх бесідах подано стислі відомості про розвиток окремих дисциплін, значіння окремих дослідників, складено бесіди популярно, вони цілком приступні для людини з середньою освітою й мають багато цікавого та корисного.

Але-ж мова, якою написано книжку, далеко гірша від будь-яких відомих нам спроб користування українською мовою і надзвичайно ускладняє, навіть унеможливлює читання книжки. Не буде перебільшенням сказати, що в книзі немає жадної правильної фрази, а для ілюстрації досить вибрати навання: . . . «у них кінцевої метою всіх досліджувачів зробилося порівняння довести ряд фактів дорогою їх логічного удосконалення, до єдиної вихідної точки зорі є висловити . . . в декільких словах або найбільш прецизовано концентрованою річчю, а саме: математичної формулою». Це одно з найдосконаліших речень, що-ж до окремих слів та транскрипції знаходимо: «го (скрізь), піагорійця, суття, тьяма (розуміння), призвід (приклад), нерозгортальні тіла (кулясті), стрижень (брус), «простористні картини можна встановити їх мегами (проекціями)» і т. и.

Звичайно, нема ї, сила коректурних помилок.

В середині книжки здибаємо випадковий малюнок: вклеєно фотографію Лобачевського.

В інших книжках з'явлення фотографій, вклеєних замість кліше, може бути пояснене, оскільки цим ілюструються описи машин, але тут цей портрет не пасує.

Хотілося-б знати, на кого розраховано видання українських книжок у Ризі, уявити споживачів тих видань.

Вас. Поріцький.

Професор Ф. Г. Некрасов. «Что нужно знать крестьянину о своих земельных правах и землеустройстве». Гос. Изд. Украины, 1924 г. Стр. 87. Цена 45 к.

Поділяючи книжку на три розділи: 1—«Крестьянское земельное», право 2—«Землеустройство» і 3—«Земельный суд», автор поділяє кожний розділ на ціл простих, найпосутніших, найпекучіших питань селянського земельного побуту і поставивши запитання в надзвичайно ясній і простій формі, дає вичерпуючі відповіді, зміцнюючи вказівкою на статтю зем. кодексу.

В книзі цій немає нічого зайвого, неясного, сумнівного; тут усе просто, обґрунтовано, ясно. Помічається рука досвідченого педагога, фахівця своєї справи, бо після поданого окреслення наприкінці підрозділу, оснвна думка, оснвне окреслення повторюється, з тією метою, щоб краще зафіксувати в думці читача зміст поданого окреслення. Не легко скажеш, який розділ краще написано, бо кожний розділ, поділений на велику кількість простих запитань іп согого подає суцільний комплекс ясних понять і уявлень; нелегко також сказати, який розділ краще розроблено, бо цілу книжку написано однаково гарно. Проте підкреслимо підрозділи, надзвичайно добре складені: «в чем заключается сущность трудового землепользования», «Земельное общество» з означенням, як відріжнити «Земельне общество й селенне», «Порядки трудового землепользования». В розділі «Земельный суд» гарний підрозділ «Нормальный порядок прохождения справ в земельных судах».

Є книжки, що їх доля шукати собі покупця, а не знайшовши йти на макулатуру. Але є книжки, що їх сам покупець шукає, й що всі чисто розпродаються протягом місяця, як вийшли з друку. Остання доля—доля книжки, що підлягає нашій рецензії, шкода тільки, що, написана для населення України, книжка ця складена російською мовою, а не українською, а разом і те, що книжка ця, як для масового читача селянина дороговата ціною.

Ю. М.

Колесса Ф. Українські народні думки у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосінь. Записки Наук. Тов. ім. Шевченка в Львові. (СХХХ — СХХХІІ).

Кобзарською рецитацією, як видно з історії укр. етнографії, у минулому майже не цікавились, Лисенко записав лише фрагменти дум О. Вересая. Лише у наш час записи дум на фонографі дадуть спроможність уважніш простежити мелодію й ритмічну бідівлю дум, а також рухаюче життя варіантів.

Праця Ф. Колесси написана на підставі етнографічного й музичного матеріалу. Особливу увагу звертає вона на близькість дум до похоронних голосінь. «По своїй формі голосіння виявляють лише низчий ступінь того самого рецитативного стилю, який так бучно розвинувся в думах». Думи, каже Колесса, також в'яжуться і з голосіннями ліричним характером, поетичним висловом, символікою й мотивами. Зв'язок дум з голосіннями подає нове освітлення генези дум. У праці Колесси ціла ревізія поглядів, які спопуляризував Житецький. Думи, за Колесою, не є напівнародні твори: «Се твори широ-народної поезії, яких ніяк не можна виривати із зв'язку з нею». Форма дум, з їх рецитацією є оперта на стародавню народню традицію, як це показують народні голосіння й «Слово о П. И.». Постановлене питання автор розв'язує аналізом рецитативного стилю дум. Думи мають свободний розмір (пісні-ж—сталі), нерівномірний поділ цезурами, періодизацію—усе це сліди архаїзму. «Це не мелодія (в думках), а радше співана декламація», що нагадує й церковне співання. Є впливи й східні. Автор далі зупинюється на тім факті, що кобзарімпровізує мелодію, в текстах дум значно менш змін, ніж в мелодії. Пісня-ж навпаки має сталу мелодію й тому «пісня й дума—це дві окремі форми, два типи, що зросли на окремих основах». Думи розвинули свободну форму муз. декламації, музичного рецитативу, не зв'язаного строфвою/будовою ані рівномірністю частей стиха. Нерівномірні вірші були на Україні, Колесса наводить численні зразки, знаходить подібності у старих літописах, в «Слові», отже похоронні голосіння старіш усього цього, й вони могли впливати навіть на літературні твори (Слово Кирила Шутовського).

Ми додамо ще, що у проповідників XVII ст., особливо у Радивівського є чимало прикладів. Велику важність дає Колесса тому, що старинні літописні вказівки про думи (від XVI ст.) кажуть, що думи співались й у супроводі міміки. Це маємо і в голосіннях (додамо-ж лише в українських). В думах ті-ж мотиви, що в голосіннях (прощання, туга, чекання). Часті описи смерті козака. Думи підходять до поезії плачів (трени, ненії), часто звуться плачами (невільницькі думи). У записках небіжчика М. Ф. Сумцова ми знайшли подібну-ж думку—«думи часом, каже він, були плачем за живим мерцем (невільником)». Пізніш, що характерно, примітимо ми, форму голосінь узяли некрутські пісні й жебрацькі голосіння.

Особливо, не раз підкреслює Колесса, важніші для нас розмір дум—форма свободного рецитативу. Дуже корисно для дослідника дум, що автор дав майстерський зразок користування методом формальним Потєбні (розглянуті за ним численні уривки голосінь та дум). Думи—це, за Колесою, найвищий зразок тої рецитаційної поезії, яку ми бачимо в голосіннях. Думки Житецького про віршовий вплив більш підходять до дум пізнішого періоду, хмельниччини, у яких справді можна знайти сліди віршів, однак «це споріднення кориняться у спільній традиції та не дає належної підстави до односторонніх висновків у генетичному напрямі про літературне походження народніх дум». Це-ж визнає, як відомо, часом і Житецький: «Як пояснити цю згідність у тоні і навіть у словесних образах межі думами і віршами?»

Тяжко відповісти на це питання за недостатком хронологічних даних про появу цієї або тої думи, цієї або тої вірші. Можна припускати певно взаємний вплив одних творів на другі, не менше правдоподібне й те, що один спільний настрій був причиною тої спільності.

Колесса визнає це природнім у ті часи, а саме складання віршів по взірцях народної поезії, коли тоді так багато переписувалося співанників із народніми піснями. Велика розвідка Колесси викликає багато думок й варт просторої рецензії, яка побільшила-б вказівки на цінність розвідки. Доповнень можна зробити небагато—головне—формальний дослід, який так перекоонує в залежності дум від похоронних голосінь—подано. Ми зараз хіба додамо, що у старих звістках про думи (1584 р.) є такі вирази: «žalošnie dumu», або «dumu kwili», «Ruskie lamentu»; «elegia rycerska», elegiae, quas dumas Russi vocant—усе це наближує думи до елегійної поезії; з другого боку, можна було-б додати численні вказівки на велику кількість і в письменстві XVI—XVII ст. на Україні—поезії так званих «плачів»—під ріжними, типовими для того часу, назвами—як: лямент (Остротелесь 1636 р.), Засуває, Трени, Жалі то-що. Відомий «Тренос» Смотрицького, епітафіони, де також можна помітити народньо-пісенні елементи. Думами, плачам, голо-

сінням у масах народніх відповідали елегічні твори письменників України,—настрій був один, бо було об'єднано суспільство в боротьбі з унією, за якою почувалася гостра друга боротьба—класова. А коли були згідності у настроях—були й можливості єднання поетичного. Хто у кого брав більш—це докладно навів Ф. Колесса—розповівши нам про більшу архаїчність голосін, ніж дум і близькість цих творів з боку форми.

Ів. Єрофіїв.

С. М. Дубровский. Очерки русской революции, в. I. Сельское хозяйство, 2 изд. Изд. «Нов. деревня» М. 1923 г., ст. 400.

П. Маслов. Крестьянские движения в России до 1905 г. изд. «Мир», изд. III. М. 1924 г., ст. 157.

П. Маслов. Крестьянские движения в России в эпоху первой революции, изд. II. М. 1924 г., ст. 231.

Проф. И. И. Игнатович. Борьба крестьян за освобождение, изд. «Петроград» Л.—М. 1924 г. ст. 211.

Е. С. Коц. Крестьянские движения в России от Пугачевщины до 1905 г. Серия «Россия и Запад в прошлом», Историческая библиотека под ред. С. Платонова, А. Преснякова и Е. Тарле. Изд. «Сеятель» Л. 1924 г., ст. 201.

Не можна не пошкодувати, що не вважаючи на особливу актуальність питань, зв'язаних з життям села, ми ще й до цього часу не маємо серйозного, ґрунтового огляду стану українського селянства XIX—XX ст. на тлі специфічних умов економічного й суспільного життя України. Замість ґрунтовних праць доводиться задовольнятися тими відомостями, що знаходимо випадково в працях російських істориків. Справді, коли відкинути 2—3 старі роботи, присвячені спеціальним питанням з історії українського селянства XIX ст., та нечисленні й принагідні зауваження в нових працях з історії революції на Україні, треба погодитись, що історія нашого селянства ще майже не освітлена, хоч і має великий інтерес не лише теоретичний, а й практичний—як засіб до розуміння сучасності. От через це і доводиться звертатись до російських праць з історії селянства, щоб там знайти потрібні відомості. З цього боку й цікавлять нас книжки, зазначені в заголовку огляду.

Правда, не багата і там на цю тему нова література, із п'яти книжок, про які йде мова, не маємо жадної нової й оригінальної праці: це все або передрук старих робіт, ще часів до революційних (Ігнатович, Маслов), або ж нова компіляція із тих же старих праць (Дубровський, Коц). Звичайно, від цього вони не втрачують своїх позитивних рис і мають хоча всі зазначені праці специфічні риси старої російської історичної літератури що-до підходу до матеріалу та постановки питань.

Об'єктивна цінність рецензуємих робіт не однакова. Коли взяти в основу поділу оригінальності твору та кількість нового, переважно архівного, матеріалу, на перше місце доводиться поставити книжку пр. Ігнатовича, відомого знавця історії російського селянства. «Борьба крестьян за освобождение». Це є передрук чотирьох окремих статтів або, вірніше, невеликих наукових монографій з історії селянства перш. пол. XIX ст., надрукованих раніше в різних збірниках та періодичних виданнях: «Борьба крестьян за свое освобождение», «Крестьянские волнения 1826 г. в связи со слухами о воле и о 14 декабря 1825 г.», «Волнения крестьян в связи с продовольственным вопросом в помещичьих имениях, основные черты крестьянских волнений перед освобождением». У зазначених роботах Ігнатовича маємо бато нового, архівного матеріалу, на якому вона, переважно, ґрунтується, але проте, з погляду сучасного підходу до історичних явищ, вони не задовольняють читача: слабе і не систематичне освітлення економічного ґрунту, на якому виросли рухи, відсутність органічного зв'язку між розвитком господарства та селянськими рухами позбавляють боротьбу селян внутрішньої логіки і перетворюють довгу й систематичну війну з поміщиком за землю та волю не окремі та випадкові вибухи. З другого боку, не можна погодитись (особливо що-до України) з підходом до села, як єдиного цілого: уже за кріпацтво диференціяція селянства пішла досить далеко (напр., «татлі» та «огородники» України) і інтереси різних груп селянства були не однакові, а тому ріжне повинне бути їх відношення до рухів та роля в боротьбі. Нарешті слід пошкодувати, що проф. Ігнатович, торкаючись селянських рухів на Україні, не використав би передруку роботи спеціальних українських розвідок про Київську козачину 1855 р., бо це застерегло-б його від того помилкового уявлення, яке утворилось у нього про «мягкое» немов би відношення уряду до Київських повстанців 1855 р., які (що підкреслює і сам пр. Ігнатович) було задавлено силою війська (ст. 204—206). Робота Ігнатовича не популярна і не приступна для широких кол читачів.

Значно більше дають для уясування селянських рухів обидві роботи П. Маслова, що торкаються до того, переважно, друг. пол. XIX—поч. XX ст. Складають вони одно ціле, видане в двох книжках, і являються передруком із старої роботи «Аграрный вопрос в России» (т. II, кн. 1 та 2). Зазначена праця надто відома, щоб про неї слід було багато говорити.

Цінні риси має книжка Дубровського. Безсумніву, в першу чергу треба підкреслити те, що вона являється оглядом, який захоплює добу з 1861 р. до останніх часів р. 1923, вводячи таким чином читача безпосереднє в сучасність. Треба додати, що центр роботи Дубровського лежить в огляді р. 1817—1923 і цій добі присвячено майже половина книжки. Робота Дубровського не є оригінальний дослід: це компіляція на підставі попередніх робіт, в де-яких частинах дуже вдала, і являється вона зводкою літератури по питаннях економіки сільського господарства др. пол. XIX—XX ст. Це не мало не позбавляє, звичайно, її вартості: для складання використано найліпші твори марксівської економічної літератури і об'єднання висновків їх дає змогу, без витрати особливої енергії та зайвого часу, познайомитись з потрібним матеріалом у популярному викладі. Темою досліді Дубровського являється розвиток сільського господарства в Росії з 1861—1923 р. і, в процесі освітлення її, він подає багато матеріалу для характеристики селянського господарства, участі селянства в революції й ин. За негативну рису роботи Дубровського треба вважати його захоплення «середніми» статистичними відомостями, виведеннями для всіх губерній старої Російської держави, та надто загальними висновками, що позбавляють його ілюстрації реального змісту, а де-які твердження роблять помилковими. Як приклад, наведу ст. 69, де він вважає общину «отличительной особенностью русского земельного строя», не підкреслюючи, що ця форма землекористання існувала не по всіх губернях Російської держави і що в більшості українських земель, напр., ми її не бачимо й ин. Неприємно вражає читача і неохайність у відношенні до цитат українською мовою, яку Дубровський калічить без милосердя. Напр., ст. 181: «наш брат був без землі... при новому правительстві тож ви бачайте» та др.

Але, мимо цього, книжка Дубровського придатна для ширших кол читачів з деякою підготовкою, учительства, курсів, гуртків.

Найслабішою із книжок, про які йде мова, являється робота Коц «Крестьянские движения в России». Як уже зазначено, праця ця не оригінальна, а скомпанована на підставі робіт Ігнатовича, Семевського, Маслова та ин. Дивує те, що хоч маємо по аграрному питанню в Росії кілька класичних робіт В. І. Леніна, але автор їх не використав. В роботі Коц непомітно ні власного погляду на питання, ні власного підходу: вона невідступно повторює висновки, а часом і цілі фрази своїх оригіналів, не виявляючи до них жадного критичного відношення (порівн. напр. оповідання про Київську козаччину 1855 р. у Коц ст. 91—93 та у Ігнатович 204—206 або про селянські рухи на Полтавщині та в Харківщині у Коц ст. 150—156 та записку Коваленського у вид. Центрархіву «Крестьянск. движ. 1902 г.»).

Зазначивши особливості названих книжок з історії селянських рухів в Росії, слід поставити питання, що-ж саме знайдемо в них з історії селянства українського? Треба підкреслити, що дуже не багато та й те, що наводиться, має характер випадковий і часто потребує перевірки. Річ в тому, що для російського історика не існувало різниці в становищі селянства окремих земель, що входили в склад російської держави, а через це він залюбки стягав в одну купу Архангельську та Вологодську губ., Новгородську і Астраханську з Гурією, Україною, Литвою та Польщею, й робив на підставі цього матеріалу «загальні» висновки та складав «середні» статистичні відомості. Звичайно, вони не мали абсолютно ніякої реальності і цілковито не відповідали життю. Нові компіляції в цьому відношенні повторюють хиби старих робіт і в праці Дубровського маємо велике захоплення такими нереальними і невиразними висновками, які, звичайно, для України прикласти неможливо. Чимало подібного матеріалу знаходимо і у Коц та ин.

Коли взяти на увагу різницю економічних обставин лише окремих українських земель, що примушує робити не загальноукраїнські, а районні характеристики становища селянства, ілюструючи кожен з районів його статистикою, буде ясно, в якій мірі сумнівні й непридатні для використання середні відомості, виведені для всієї Росії. З другого боку, ні для старих російських істориків, ні для нових компіляторів історія українського селянства не має ні самостійного інтересу, ні самостійного значіння і коли використовують її факти, так з єдиною метою — додаткової ілюстрації до історії селянства Росії. От через це в зазначених роботах, однаково й оригінальних і компілятивних, не знайдемо систематично підібраних відомостів з історії українського селянства: окремі яскраві факти випадково виривають із загального процесу, але збудувати із них

суцільну картину розвитку селянства неможливо. Ці окремі факти, власне, і є єдине, що можна знайти у цих істориків про українське селянство, та й їх не завжди легко відшукати, бо на жаль і у нових компіляціях, так само як і в старих роботах, факти з українського життя часто нівелюються в зв'язку з неясними определениями території: «черноземная полоса» (губернії Сибірська, Полтавська, Харківська, Воронізька, Тамбовська та ін., як пояснює Коц, ст. 121), «юг Росії», «юго-запад» та ін. І лише відсутність літератури, що дає аналіз конкретних обставин економічного життя України і, в зв'язку з ним, конкретний нарис історії українського селянства, примушує звертатись до російських істориків, позичаючи у них окремі, відірвані від життя, факти, щоб звести їх, в міру змоги, в певний процес.

Зроблю наразі ще одно зауваження: уперте додержання старої російської термінології «Малоросія», «малоросійський» для зазначення України у де-кого з росіян-істориків (Ігнатович, ст. 195, Коц, ст. 80). Чи не час в 1924 р. СРСР уже відкинути ці пережитки старого режиму і при передруку старих робіт, а тим паче—складанні нових, завести більш відповідну до нових умов термінологію?

Н. Мірза-Авакянц.

О. Карманюк. Самовчитель польської мови для українців (частина I—Етимологія). Вид-во «Чорномор», Каліш, 1924 р. 80, стор. 16.

«Самовчитель» в такому, як тепер, вигляді, майже непридатний для вжитку. Щоб зробити його придатним, треба прикласти багато праці, а саме:

1) Викинути зовсім початок I лекції (5-а сторінка) або замінити його вступним словом іншого характеру.

2) Скласти дві дальші частини (II частини мови й III практичні вправи), користуючись тією самою методою.

3) Виправити всі українські й польські друкарські й недрукарські помилки, що їх дуже багато.

Тоді-б і ця книжечка набула своєї вартості й права на назву самовчителя, бо з самої тільки етимології трудно вивчити мови, навіть трудно перейти (як це зазначає автор) на яку-небудь польську граматику. Це можливо тільки в польському оточенні, що в ньому як раз і видана книжечка (в Каліші, табор інтернованих) й де сам автор викладав польську мову для інтернованих.

Важливіші з помилок такі:

Стор.	12	рядок	9	знизу	е—mieka	—а треба—mieka
»	12	»	4	»	»—d-dz-ż	» » —g-dz-ż
»	13	»	3	зверху	—na wozie	—» » —na wozie
»	14	»	1	»	»—strzyc	—» » —strzydz
»	14	»	2	»	»—strzeć	—» » strzedz
»	14	»	3	»	»—pszać	—» » —przać
»	14	»	16	»	»—skola	—» » —szkola
»	15	»	10	знизу	»—obeziż	—» » —odzież

(Помилки ці, на перший погляд незначні, мають велике значіння в польській мові, й дуже перешкоджують вченню).

С. Горбенко.

Джордж Бьюкенен. Мемуари дипломата. Москва, 1924. Государственное издательство, стр. 303.

Є анекдот про те, як якогось «респектабельного» англійця (так знайомого нам з романів Дікенса) закликало було на великопанську облаву в Росії. На облаві трапилося нещастя—випадково вбито було мужика. Тривожний гудок спинив облаву і один по одному мисливці зібрались туди, звідки гудок сповіщав про нещастя. Прийшов і «респектабельний» англієць з люлькою в зубах... Мисливці оточували вбитого здорового мужика з рудою бородою, що нерухомо лежав на траві. Глянув на нього англієць і, не виймаючи з рота люльки, спокійно крізь зуби сказав:—А я й не знав, що і їх можна бити; на мене кілька таких виходило...

Образ цього анекдотичного «респектабельного» англієця чомусь весь час стоїть перед очима, коли читаєш «Мемуари» бувшого англійського посла в Росії сера Джорджа Бьюкенена... Типовий дипломат, Д. Бьюкенен в своїх цікавих мемуарах красномовно доводить, що його «місією в Росії» (такий заголовок носять його мемуари в оригіналі) було, виключно стремління, будь-що-будь, якою вгодно ціною—охороняти інтереси Англії

І тому цілком зрозуміло, що він з величезною пошаною ставиться до царя, при особі якого він був акредитований. «Я—пише він—сподіваюсь встановити в цій праці, що ми (себ-то англійці) ніколи не мали більш вірного друга і союзника, ніж імператор Микола». Що-до питання про походження імперіялістичної війни бувший англійський посол не стоїть вище трафарету, спільного всім сановним мемуаристам: з мемуарів Палеолога, Пурталеса, Вільгельма, Бетмана-Тельвега знаємо, що ніхто з них війни «не хотів»... І, мабуть, кожний з них до певної міри суб'єктивно правий. Усі діячі того непомірного нещастя, яке впало на неповинні народи світу, нагадають тут ту людину, що сидить на гілці й рубає її, а коли їй кажуть, що вона впаде, питається—«а Ви звідки знаєте?». Отже й з мемуарів Бьюкенена ще раз бачимо оте дипломатичне рубання гілки, на якій тримався світовий мир, а разом з тим запевнення після того, як нещастя скоїлося—ми його не хотіли!..

Нема чого й казати про те, що відношення англійського дипломата до великої руської революції залежить від того, оскільки вона могла дати Росії таку владу, яка-б вміла краще вести війну. Велике поважання до «вірного союзника» Миколи II-го не перешкодило йому прийняти Березневу революцію і всі сили покласти на те, щоб примусити Росію вести війну «до кінця». До Жовтневої революції відношення зовсім інше і тут поведінка посла заходить навіть за межі, які вважаються допустимими для дипломатичного представника. І в результаті сер Бьюкенен був примушений виїхати з Росії. Запис в щоденникові дипломата про «наш останній день в Петроград» виявляє навіть в «респектабельному» англійці щось подібне до щирого почуття... «І все-таки, не дивлячись на все, що ми от тут пережили, на душі у нас сумно. Чому це Росія захоплює кожного, хто її знає, і ці непереможні містичні чари остільки міцні, що навіть тоді, як її химерні діти обернули свою столицю в пекло, нам сумно її кидати? Не можу пояснити причини, але нам, дійсно, сумно» (стор. 291).

Форма викладу, стиль Бьюкенена теж типові і своєрідні, вони свідчать про високу культуру, художню вмілість писати так, що словам тісно, а думкам просторо. Не дарма Расплюев казав: «англійці—освічені мореплавці і враз»...—(читає, певно, пам'ятає жест Расплюева?). Істориків тільки що минулих літ мемуари Бьюкенена здадуться цінним джерелом, особливо коли він не забуде Талейрановського твердження, що язык даний для того, щоб ховати думки. Правда, Бьюкенен не дуже-то й ховає свої думки і треба тільки вміти знаходити їх питомий тягар...

М. М.

Виктор Шкловський. Сентиментальное путешествие. Воспоминания 1918—1923. Издательство «Атеней», Ленинград, 1924, стр. 193.

Книжка споминів відомого теоретика літератури—«Формаліста» В. Шкловського дає дивовижне сполучення яскравої талановитості зі сливе нахабною розхристаністю, що іноді межує з je m'en fischism'ом, глибоких думок і витонченого відчуття з наївною вихвалкою та наївним «геніяльниченням», що йдуть поруч з надзвичайною щирістю... «Я воскресил в России Стерна, сумев его прочесть». «В 15 лет я не умел отличать часы, сейчас с трудом помню порядок месяцев. Как то не уложились они в моей голове. Но работал, по своему, много, много читал романов и знаю свое дело до конца» (стор. 129). З чимсь подібним читач зустрічається в книзі passim. Неприємно вражають такі уступи: «Я даю свои показания. Заявляю: я прожил революцию честно...» (стор. 147). Людина, що себе поважає, нікому не дозволить сумніватись в своїй чесності і робити подібних «заяв» немає потреби... Взагалі В. Шкловський часто не має смаку розуміти, що де-чого не личить говорити про себе: часто де-що сказане про людину іншими зовсім инакше звучить, ніж коли вона поспішає це сказати про себе сама...

А проте талановитість не так розповсюджена і за нею читач багато вибачить авторові. Спомини Шкловського розповідають про тривожну і велику добу, допомагаючи читачеві не лише орієнтуватись в загальних рисах подій, більш менш відомих, але й відзначати їх особливі прикмети, що не лише широкому читачеві цікаво, але й цінно для майбутнього історика. В цьому інтерес і цінність гострих, хоч іноді й розхристаних, в кожному разі талановито написаних споминів В. Шкловського.

Мих. Могиляський.

С. Божко. Над колискою Запоріжжя. «Черв. Шлях», 1925 р.

Багато можна сперечатися проте, в якій мірі може дозволити собі автор licentiam poeticae, коли береться за історичну тему, коли пише історичний роман чи оповідання, чи що. Але безсумнівний є і той факт, що чим ближче до дійсності, правдивіше змальовано минуле, то тим краще такий роман чи таке оповідання. І ще друге сказати треба, як

сказав би який Фома Брут: *est modus in rebus* (усьому є міра), і коли, скажемо, змалювати Богдана Хмельницького на тлі великого американського міста, то це вже буде фантастика на історичні теми. Річ припустима теж, але в особливих випадках.

Отже історична повість С. Божко, на мою думку, виявляє тільки велику сміливість автора—це річ прекрасна та не завжди.

Узяв С. Божко за одного з героїв своєї повісті князя Дмитра Вишневецького. Неслашливий цей князь, загинув він у свій час дуже трагічною смертю. Хоч С. Божко і каже в кінці своєї повісті, що де та як загинув Вишневецький невідомо, то йому можна не повірити в цьому разі, бо відомо і дуже давно і де і як. Так ото загинув тяжко, та на цьому його муки не скінчилися. Крім звичайної роботи істориків, обов'язкової, як розчин медичний, узялися за Вишневецького поети й письменники: кожний малював його по схочу своєму. Малював його й Куліш, малював і Чупринка у віршах, і другі й треті, нарешті останнього, очевидно, удару хоче дати С. Божко. Є нещасливі люди і за життя і після смерті. Коли-б Вишневецький прочитав чи Кулішеву чи Чупринкину роботу, то не пізнав би себе, а Божкової роботи злякався-б Байда на смерть.

Насамперед сказав би він Божкові, що ніколи він не старостував в двох багатих округах, Черкаській та Канівській, в отой час, коли каже Божко. Сказав би ще й те, що про це рівно 30 років тому (коли ще ні мене, автора цієї рецензії, ні Божка на світі не було) казав Вольф, такий був вчений, що склав коротенький життєпис Вишневецького.

«Даремне написано в Божка, що я з 1533 року був на кресах старостою»—так би сказав Д. Вишневецький.

І тут одно, коли вже Божко ставить роки (можна і без них обійтися), то хай ставити, як слід.

Сказав би ще далі Вишневецький, що коли-б я ото арапниками погнав січ будувати селян з села наддніпровського, то порозбігалися-б вони, скільки-б у мене челяди не було. Сказав би Вишневецький ще й те, що не він перший задумав фортецю унизу на Дніпрі будувати. Багато міг розказати, хоч би те, що 1536 року саме був бунт черкасців та канівців проти свого старости, та не Вишневецького, але Тишковича.

Та ще й те сказав би, що такого великого села, як Дикий Кут, не було, ну та це нічого, що не було. Автор має право дати назву яку хоче, та справа в тому, що й не могло бути ні під Канівом ні під Черкасами, бо як говорять описи цих місцевостей тогочасні, під Канівом було кілька сел, де всього на 50 родин було у всіх, а під Черкасами «навіть уже й таких номінальних осад не значиться».

Словом, не треба довго говорити й сперечатися: помилок ясно і фактичних і в освітленні доби, і у всьому. На мій погляд, помилялася ота історія жінка, що снилася Божкові (ст. 43), коли казала Божкові, що він покаже Д. Вишневецького «на люди таким, як той справді був». Та й мало що не сниться людині?

Отже, на мій погляд, треба сказати: не треба підроблювати минулого. Минуле, правдиво освітлене та переказане, найкраще розвіє націоналістичні Кащенкоі омани. Не треба на місце однієї брехні (фактично) ставити другу.

А для цього потрібні більше не сміливості, але знання, і коли-б це було в автора, то авторові й удалося-б показати, що Д. Вишневецький був не славетний лицар Байда, але щось інше. Але до цього висновку можна дійти, не перекручуючи фактів на всі способи.

Це що до автора. Що ж до книжки, то її читатимуть. І певне, що не дивлячись на всі помилки то-що, вона покаже, що крім Кащенкового підходу є ще й інше—оце й користь уже, хоч автор зробив сам усе, щоб зменшити цю користь.

М. Горбань.

А. Любченко. Куکیل, оповідання. Державне Видавництво України. 1924, I і II видання, 35 стор.

Рік тому зачитав А. Любченко перше своє оповідання на «Плузі» «Чужі» і ним дебютував в альманасі «Квартали». Оця малесенька книжечка та ще два-три оповідання в інших місяцях становлять усю літературну продукцію за рік. Як зважати на розмір—продукція невелика. Що-правда, це можна розглядати з двох боків: або-ж автор строгий художник, або він скупий не з власної волі. Хоч можливе й третє припущення: праця автора над собою й підготування до більших творів, що й спостерігається останніми часами серед багатьох письменників. Такі міркування мимохіть мусить коли не вирішити рецензент, то принаймні згадати за них.

Три оповідання збірки дають не легковажну думку на користь першого припущення. Багато є прикмет обізнати справжнього художника. А серед них: чулисть до життя, участь в нім, глибоке його сприймання,—а в самому письмі шукання власного шляху—чи не найголовніші. Не важно, що письменник витягає з того життя чи негативні явища, чи іскристі блики нового побуту, важно те;

художньо, чи не художньо відзеркалює він ту дійсність і чи взагалі має з нею будь-який зв'язок.

А. Любченко бере—Кукіль, намул після революції. І цей намул у його живий, що, його не бачивши, довіряєш письменникові і разом із ним одкидаєш його. От він: батьки і діти, два світи: нове, старе, революційний порив, убожество скупости («кожну службу вистоював на церковних сходах і ловив губами попівську рясю»), стик. І в ім'я нового, в ім'я борні—упав на підлогу сином убитий батько («Чужі»). От революціонера-підпольщика засосав родинний побут. На мент прокидається чуття, кличе у вир, от, уже, здається, перемаже порив до прекрасного минулого—але він....«схилив голову й помаленьку пішов назад—стежкою на тихий хутір» («На тихому хуторі»), бо-ж він є теж чужий революції, вона його одкинула геть. І чужий до неї так само і ніколи близький не був і Пал-Палич з Софочкою, «подругою днів своїх суворих» («Кукіль»). Це все сміття, що має бути гостро й непідфарбовано показано і самому кукілеві, і новим, щоб вони одвернулись од нього.

Розуміється, що тяжко дати різючу новинку сюжету. Новий сюжет,—це самий наш революційний побут і живі люди з цього побуту в своїх різноманітних варіаціях, коли не розсувають сюжетних схем, то збагачують їх новими комбінаціями. І ці комбінації пробує дати А. Любченко. І пробує не погано. Бо-ж уміє й зацікавити і залишити певний настрій.

Для пролетарського літературного всеобучника це є значний плюс.

Тяжко зразу дійти молодому авторові оригінальності і в манері письма. Але що автор пише власні спостереження, а не вичитані й не нав'язні, пробує дати нові комбінації вислову, відміни й власні образи, це—добре. В цьому А. Любченко шукає. Вибagliво-тренітно шукає, почувавши на собі тягар мовного трафарету. І ці шукання не шкодять письменникові, навпаки надають оповіданням щирости й теплоти.

Відома річ, що молодого письменника заради його самого не варто дуже вітати, але-ж так само не можна й замовчувати, коли мовчання тим тільки й вимагається.

А. Любченко теплий і щирий письменник і манюня збірка це доводить читачеві.

І. Дніпровський.

В. Минко. Театральна бібліотека «Лісові круки», етюд на 1 дію, інсценував за Громовим. ДВУ. Х. 1924 р., тир. 7000. Ціна 10.

Маленьке оповідання т. Громова з «Червоних Квітів» дало канву т. Минкові, на якій він здобував оцей цікавий етюд. Це один із багатьох епізодів горожанської війни, де зустрічалися, як вороги, батько з сином, брат з сестрою й т. и.

На тлі різного розуміння подій нашого недавнього минулого відбулась велика драма нашого громадського життя. Не минула вона і сім'ї незаможника Плуженка. У вирі революції та громадянської війни десь зник син-одинак старого незаможника. Революція та приваблива красуня заманила його. Але чи тяжко було в ті часи прийняти отаку революції за дійсну красуню? І ось Павло, боронячи «неньку Україну», несвідомо для себе встраєв до банди і підпав під цілковитий вплив «батька-отамана».

Ми присутні в той мент, коли хлопці спочивають, бо добре упорались з упертими селянами, що з вилами та косами проти них повиходили. Смакують хлопці, згадуючи свої «подвиги»: «ех, і погуляли! гляньте, як село горить»,—говорить Павло. А в тому селі горить і батькова хата, горить і загорьоване майно селянське. «Так вам і треба»,—філософствує Павло. Він готовий перегризти горло всім за свою оману—«неньку».

Він п'яний від перемоги, п'яний від мрії про помсту за «неньку». Навіть раптова зустріч з своєю коханою сестрою, переконаною дівчиною-комсомолкою, що намагається відтягнути його з бандитського табору,—не отверзила Павла: «Я дав присягу боронити Україну і різати комуністів»... Оленка: «На, різ мене»... І Павло убив свою сестру... «Чорт з нею, вона комуністка»,—заспокоює своє сумління Павло.

Обстановка змінюється: бандити оточені загonom незаможників, і батько Павла начальник загону. До рук його дістався син-бандит. Як не відступив Павло від своїх мрій, так батько не зрадив своїм:

Павло: Тату!... Я син...

Плуженко: Я тобі не батько... ти мені не син...

(Стріляє). В мене багато, багато синів... один умер...

П'єска гарне вражіння робить. Сценічна, стисла, до постановки легка. На сільському кону, в робітничих клубах знайде велику прихильність і зробить відповідний вплив на слухачів.

А. Воронець.

М. Ірчан. Дванайцять. Драма в 5-ох діях. Накладом «Укр. Робіт. Вістей» Канада—Вінніпег. 1923. 112 стор.

М. Ірчан—заокеанський гартованець, досить відомий письменник українських колоній в Північній Америці. Крім п'єси «Дванайцять», він написав ще драму в 3-х актах «Безробітні», видав збірник оповідань і т. ін. На великий жаль, з жодним із цих творів молодого письменника мені не довелося познайомитися і тому, пишучи про «Дванайцять», я не можу поставити цю п'єсу в будь-який генетичний зв'язок з цілою літературною продукцією автора і його мистецьким розвитком.

«Дванайцять»—драма з життя повстанчої ватаги в Східній Галичині, в місяцях жовтні—листопаді, 1922 р. Автор з повістярською послідовністю розгортає перед читачем героїчне життя і загибель дванадцяти революціонерів-партизанів. Спочатку він малює приготування ватаги до нападу на панський двір (акт 1-ий), потім—самий напад, з убивствами і пожежою (акт 2-ий), далі—розклад ватаги, полон її і смерть де-кого з повстанців (акт 3 і 4-ий) і, нарешті, суд над полоненими і розстріл їх (акт 5-ий). Цей хронологічний порядок в будові п'єси досить мало виправдується під драматичним поглядом: в п'єсі єсть певний рух і послідовність подій, але немає наростання їх ні в цілому сюжеті, ні в окремих актах. Це—головний дефект п'єси М. Ірчана: її будував повістяр, а не драматург.

Другий дефект «Дванайцяти»—їхній діалог: він лише місцями (напр., на початку п'єси, в 4-му акті) живий і виразний, а в цілому—розтягнутий, нерухомий, повістярський. Автор дуже любить з'ясовувати те, що робиться в п'єсі, довгими розмовами. Навіть у 2-му акті, коли відбувається напад на панський двір, і коли дорога кожна мить, повстанці М. Ірчана проголошують довгі політичні тиради, та ще перед ким?—перед графінею! В наш час таким діалогом не пишуть п'єс, а коли часом у сучасних драматургів і трапляються довгі монологи (навіть дуже довгі!), як, напр., у де-кого з експресіоністів, то вони до тахішми'а насичуються емоцією і внутрішньою динамікою М. Ірчан цього не робить і тому його діалог в такій-же мірі недраматичний, як і будова п'єси.

Що торкається окреслення окремих персонажів, то тут теж М. Ірчан показав себе поки-що невеликим майстром. Повстанці виступають в його п'єсі невиразною, сірою масою, що слухається своїх проводарів. А самі проводарі—Мельничук, Цепко і Шеремета—теж зарисовані схематично, без яскравих індивідуальних рис і розмовляють однаковою, газетною мовою. Більш удалися М. Ірчанові епізодичні негативні постаті, як от сержант Бельський, колоніст Ясько і ще де-які.

Дуже неприємно вражають нахили М. Ірчана до грубих і дешевих ефектів у формі алегоричних співів (як у 1-му акті) або містичних голосів і привидів (як в кінці п'єси, коли над розстріляними з'являється цілий містичний хор, що співає «Інтернаціонал» та потім «Жалібний марш»). Це—поганий смак і авторові треба позбутися його.

А в цілому, кожен читач, особливо з робітників і селян, з інтересом прочитає п'єсу «Дванайцять» і з таким-же інтересом буде дивитися її і в театрі. Все зайве досвідчений режисер може викреслити і тоді п'єса буде ще цікавіша. Можна було-б рекомендувати цю п'єсу нашим робітничим і селянським театрам, якби вона не викликала де-яких запитань своїм змістом. Справа в тім, що простий читач і глядач може не зрозуміти самої мети дванадцятьох повстанців. Вони не піднімають і не організують масового повстання, а хотять лише «перешкодити панам у виборах» і демонструвати «революційний галицький рух». Ця демонстрація виявляється в розгромі панських дворів і в убивстві самих панів та їхніх оборонців. За цю демонстрацію вони і накладають своїми головами. Як бачимо, це—революційна партизанщина.

Чи варто демонструвати в наших масових театрах такі методи революційної боротьби? Залишаю це питання одвертим.

Я. Мамонтів.

Олекса Карманюк. «Самуїл Бем і зять». Трагедія на три акти, з прологом і епілогом. Каліш. 1924. 65 стор.

П'єса О. Карманюка безперечно цікава, так формою, як і змістом. Єврей капіталіст, Самуїл Бем, марить про те, щоби подвоїти свій капітал і в своїх колосальних підприємствах дати роботу і захист окривдженим сином Ізраїля. Засобом для цього, на думку Самуїла, мусить бути його дочка, прекрасна Ревека, коли вона піде заміж за багатого купця, Арона Фрида. Але Арон—горбатий, поганий дегенерат і Ревека не хоче бути жертвою, хоч-би того і вимагали інтереси народу Ізраїля. На цьому ґрунті і відбувається трагедія.

Ребека робиться жінкою Арона, але тільки *de iure*, а фактично лишається дівчиною. В такому становищі вона попадає до рук атамана повстанчої ватаги, закохується в нього і робиться його вірною дружиною. Розлютовані батько і чоловік Ребеки допомагають владі одшукати і покарати отамана. Але це відбувається тоді, коли Ребека має од нього дитину. Фанатик своєї ідеї Самуїл Бем, власними руками душить ненависний йому приплід отаманів і намагається повернути Ребеку до її законного чоловіка. Але Ребека проклинає його і, залишившись в тюрмі, божеволіє над трупиком своєї коханої дитини.

Незвичайністю ситуацій і характером літературного письма п'єси О. Карманюка наближається до німецьких експресіоністичних драм. В де-яких місцях її не можна читати без захоплення. Але тільки в де-яких. В цілому О. Карманюк, на наш погляд, не подолав технічних труднощів свого сюжету: головні події його п'єси відбуваються за коном і глядач довідується про них лише з інформацій дієвих персонажів. Самого незрівняного отамана автор ні разу навіть не виявив на кін, хоч він є одною з найголовніших пружин п'єси. На наш погляд, це не театральний прийом творчості.

Діалог в п'єсі О. Карманюка теж дуже нерівний, часом переходить в оповідання, і тільки яскрава мотивність і ефектовність окремих ситуацій та позировок вирятовують становище і п'єса читається з цікавістю. В найбільш драматичних місцях (особливо в кінцевих сценах) у автора не вистарчало мистецьких засобів.

Але найбільший дефект цієї п'єси — її ідеологічна установка. Хто такий отаман і що то за ватага ходить з ним? Більше всього даних за те, що це один з петлюрівських отаманчиків, з національно-козацькою романтикою. А проте, він борється і з буржуазією і, зрештою, автор, мабуть, мав рацію заховати його за кулісами: надто невиразний цей герой! Ця ідеологічна невиразність дуже шкодить цікаво задуманій п'єсі О. Карманюка. Сучасний читач і глядач не може співчувати героям без чітко виявленої соціально-політичної установки. Це — один з головних вимог нашого часу і драматург мусить зважати на неї.

Я. Мамонтів.

Аркадій Любченко. Зяма. 14 стор. in 16°. Ц. 8 коп. **М. Йогансен.** Пролог до комуни. 24 стор. in 16°. Ц. 10 коп. **Валеріян Поліщук.** Жмуток Червоного. 32 стор. in 16°. Ц. 12 коп. Жовтнева бібліотека ДВУ, 1924. Харків.

У нас ще не усталився стиль для популярних художніх метеликів, бо дивитися на такі бібліотечки, як на схованку для студійних етюдів, не можна. Популярно-художня, але художня збірка оповідань або поезій вимагає більшої кваліфікації, ніж просто грамотна літературно річ. На Україні, в класичній країні вселякої, особливо белетристичної популярщини, треба вже висунути певні й досить високі вимоги для популярної книжки. Автор такої книжки повинен і стояти на певній художній височині і вміти з тієї височини знаходити спільну мову зі своєю аудиторією. На жаль, обидві ці якості не завжди сходяться тут одна з одною.

Певним компромісом між обома є хрестоматійний принцип складання книжок. Він і переведений в жовтневій бібліотеці. В такому разі не треба тільки їти самим авторам доручати добір уривків для книжки.

Про жовтневу бібліотеку треба сказати, що здебільшого ми маємо там не популярну, а просто дешеву книжку.

Книжечки Йогансена, Поліщука поезії. Обидва автора в цих збірочках не дуже вважають на аудиторію, не більш як звичайно це роблять. Найбільш відповідає завданням популярної бібліотеки, взагалі широко зрозуміла, продукція В. Поліщука. В його «Жмуткові Червоного» найдужчою поезією здається нам «Заклик» (стор. 24)

Але на схід,

Товариші на схід! —

Туди позначився гарячий слід,

Як рокоти розгніваного грому!

Поліщуків інтерпретація «Інтернаціоналу» не краща од звичайної, а по-за тим у ній є не яскраво окреслені місця. Проте ідея дати новий переклад гімну варта уваги.

М. Йогансен зібрав хороші уривки зі свого «Доробку», але цей поет завжди був не цілком зрозумілий загалом. Не треба було-б йому на перший план у збірні висувати асеєвську ліроутопичність:

«І знаю я: із піснею Комуни

Я перейду поля й тисячоліття

В полях пісень» і т. и. — початок!

Єдина прозаїчна книжечка—«Зяма» Аркадія Любченка нагадує колишнє спостереження Ол. С. Пушкіна про те, що молоді автори не вміють малювати виявлення великих почуттів. Тов. Любченкові можна потішатися з того, що це Пушкін сказав про свої власні молоді речі. Взагалі-ж оповідання цікаве.

М. Д.

М. Ірчан. «Карпатська ніч». Накладом Робітничо-Фармерського Товариства. Вінніпег, Ман. 1924 р., ст. 178.

Поява «Карпатської ночі» припала майже на час десятилітнього ювілею літературної праці М. Ірчана. Робітнича преса Канади й Сполучених Штатів відзначила роковини, а велике число окремих робітників надіслало авторові багато приватних листів.

Сучасна література Галичини, звідки М. Ірчан походить родом, після В. Стефаника одразу же висуває М. Ірчана. Знають і люблять автора «Карпатської ночі» і українські пролетарські маси в Америці, де він являється найвизначнішою постаттю серед українських прозаїків. І це зрозуміло, бо твори М. Ірчана малюють життя пролетарів і для них написані. З ними М. Ірчан міцно зв'язаний.

«Карпатська ніч» буде так само близько і для кожного робітника й фермера, а особливо для Українського робітника й фермера в Канаді, бо кождий рядок з життя затурканого злиднями галичанина Матвія Шавали, що поїхав по гроші до далекої Америки й що та Америка в кінець виснажила його, висмоктала з його усі сили, не давши за те, власне, нічого, читатиметься з великим зацікавленням, як щось своє й дуже знайоме, як сторінка власного життя.

Це основне, головне й позитивне в «Карпатській ночі»—зміст. Він бездоганний. З першого погляду можна хіба закинути авторові гостре підкреслення чистоти образу Христа (коли Матвій божеволіє, й спершу, ще коли він плаче підчас вічної пам'яті).

...«Храм твій заболочений, храм твій в крові... А ти, боже, мовчиш»...

І далі розпочливе шукання Шавали:

«Хри-стоссс?»

.....

«Де Христос? Де Христос—спаситель?»

Але, глибше вдумавшись, читач зрозуміє, що у Шавали не могло бути инакшого відношення до Христа. Шавала, що дванадцять років тяжко пропрацював в Америці, не бачивши тієї Америки, кому в душу запала наука Янася, наука про те, що бідність і праця одних, а багатство й ледарство других—це зовсім не «так бог дав», Шавала не міг прийняти жаху війни й озвіріти, навіть, підчас бою. Ні, од усього він божеволіє, і велика наука, що її посіяв у тому Янася, змішалася з втовкмаченим попередніми віками образом Христа. Бо Шавала

...«не вмів найти ліку на пекучий біль, що згинав його вдвоє, що душив його в запалих грудях. Він вірив ще в Христа. Того доброго Христа, що проганяв з святині мошенників-купців, що не цурався бідних, що проповідував мир на землі»

Закинути з цього боку М. Ірчанові нічого не можна, бо він надзвичайно глибоко зрозумів психологію людини, що тягла на собі класове ярмо віки.

Шавала один з тих, що не витримали борні; автор на цей раз малює нам такого, зачепивши тип свідомого робітника—Янася тільки трохи.

І треба сказати, що Матвій Шавала вийшов у М. Ірчана далеко реальніший, ніж борці в його п'єсах, в «Бунтарі», «Дванадцяти», «Безробітних».

«Карпатська ніч» має силу психологічних і чисто зовнішніх спостережень, а крім того цей твір надзвичайно вдало скомпоновано.

Що до змісту й остову форми «Карпатської ночі», знову кажу, закинути нічого, не можна.

І тому неприємно вражає певна нехудожність, недосконалість твору.

Чи тому, що М. Ірчан за широко відгукнувся на гасло «зрозумілості твору» читача, чи тому, що він надзвичайно жадбно вбирає в себе враження й квапиться п литися ними з читачем, тільки часто й, навіть, дуже часто, «зрозумілість» переходить в необробленість, а часом ця популяризація загрожує, скажемо прямо, перейти в вульгаризацію.

Прочитаймо перші шість сторінок, особливо опис бойківського життя. Це-ж не художній твір, а газетна стаття, трохи підсолонена «жалісними» словами.

В інших місцях настирливо повторюється вираз «кривавий біг війни», неприємно вражає заялосний вираз «золотий божок капітал».

І тим більше неприємно й шкода, бо в цій книжці є високої художності місця, напр., описи бою, настрою вояків, бійки Матвія з Антонасем.

Але М. Ірчан безумовно може й повинен ці небезпечні хиби усунути, бо він має велике художнє чуття: «Фільми Революції», що все-таки залишаються його найкращою книжкою, показали це всім.

Видано книжку досить гарно.

Л. Піонтен.

Як не треба рецензувати книжки.

В московському неперіодичному виданні «Родной язык в школе» в книзі 6-й (М. 1924 р.) уміщено статтю Я. Назаренка «К вопросу о литературной методологии», що є ніщо інше, як рецензія на дві українські книжки: Б. Якубського «Соціологічний метод у письменстві» (вид. «Слово» К. 1923) та А. Ковалівського «Питання економічно-соціальної методи в літературі» (вид. «Червоний Шлях» Х. 1923). Можна тільки вітати, що поважний російський журнал почав звертати увагу й на українські праці, але в даному разі трапився кепський казус. Річ у тому, що можна з певністю сказати, що рецензент української мови не знає зовсім, а тому з книжок читав хіба самий початок, інше трохи гортав, дуже слабо розуміючи написане. Докази цьому ось які: На сторінці 20-й журналу рецензент дає в перекладі невеличкий уривок з Б. Якубського, не вказуючи обережно сторінки оригіналу. Відповідне місце в книжці Б. Якубського, знаходимо на 6-й сторінці. Порівнюючи з перекладом робимо такі спостереження: Б. Якубський каже, що при досліді треба проробити аналітичну роботу від літературного твору до ідеології соціальної групи, від її ідеології до психіки, від психіки до соціально-політичних умов, від цих останніх до економічних умов». Спочатку рецензент так сяк зрозумів і вираз «до психіки», мабуть, для ясності переклав «до классовой психологии (хоч автор, кажучи про «групу», має на увазі трохи інше). Але от дійшов рецензент до «соціально-політичних умов» і став. Слово «умов» ясно походить від «ум», але які це «соціально-політичні умови» неясно. Через це він переклав «до соціально-політических идей». Виходить, що ідеологія соціальної групи повстала з психології цієї групи (чи класи), а ця психологія групова (класова) повстала з якихось «соціально-політичних ідей». Отакий виходить ідеаліст Б. Якубський, прямо в XVIII вік попав, коли думали, що соціально-політичні ідеї самі й управляють подіями. Але далі в Якубського сказано, що самі ці соціально-політичні умови (ц.-т. «уми, идеи») треба проаналізувати й перейти до основи всього попереднього «до економічних умов». Тут рецензент побачив, що щось неладно, але плюнув та й написав просто «до экономики». Але на тому морока не скінчилась. Далі в тексті Б. Якубського йде «психологія доби». Хто його знає, що воно таке за слово «доби». Перекладається «психология классовой борьбы». Далі Б. Якубський каже, що «на літературному творі відбиваються релігійні упередження». Перекладач пише «религиозные воззрения». Це показує, що він не зрозумів останнього слова, хоч в даному разі викрутився. Далі «політичні події» перекладається «политические идеи». Ще у Б. Якубського таке речення: Але все це в останньому висновкові зводиться до економічних умов, як до певної бази, що над нею надбудовані всі згадані «фактори». «Остаточный, висновок» — слова ні до чого (хто їх знає, що вони означають), а тому в перекладі випускаються. До «економічних умов» ужитий той же «прием» — просто «экономика». «До певної (певного роду) бази» — «к основной базе». Врешті «всі згадані». Ну це вже хай буде «все прочее» та й годі. І все це на протязі кількох рядків! Можна собі уявити, який туман повстає в голові рецензента при читанні українських книжок і як йому це важко.

Проте Б. Якубського рецензент похвалив, — гарна книжка і таки цілком збудована на Плеханові. Тільки от що: Б. Якубський Плеханова не читав зовсім, а знає про нього статті В. Фріче «Г. В. Плеханов и научная эстетика». Ще трохи де-чим користувався Якубський: Бухариним «Теория исторического материализма» та парою статтів з Лефа. абсурдні думки повстали з того, що рецензент читав книжку Б. Якубського тільки 7-ої сторінки (вищезгаданий переклад на 6-й) і до цього місця (1-ий розділ) дійсно переказує зміст. Другого розділу рецензент не читав зовсім, а в ньому Б. Якубський як раз багато цитує Г. Плеханова в оригіналі й раз-у-раз посилається на різні його твори. Цитати й уваги ці й інші зустрічаються й далі в книзі, але рецензент далі тільки проглянув, де-що виписав та й годі.

Значно гірша справа у рецензента з іншою книжкою, А. Ковалівського, і це тому, що концептивний стиль робить її важкою для читання. Цю книжку, здається, рецензент читав теж тільки до 7-ої сторінки, а далі тільки гортав розуміючи «умови» за «ідеї» і

т. под. З цього повстав ряд гіпотез що до змісту книги. Так рецензент здогадується, що автор хоче «економічну історію будувати на літературному матеріялі», ц.-т. вважає літературу лише ілюстраційним матеріалом, доповненням до економічної історії і навіть ще рішучіше заявляє, що вся книжка «сводиться к изложению главным образом учения Карла Маркса о развитии производственных сил». А тим часом вже на 8-ій сторінці починається великий відділ: «Характер залежності психічної діяльності людей від економ.-соц. факторів», а на 16-ій, V-ий відділ, «Специфічний характер історії людської психічної творчості». Так,—в книжці немає загального твердження про «складність залежностей», про те, що «все на все впливає», але є спроба цю складність конкретизувати.

Вказаний ряд факторів і по змозі конкретно вказані їхні взаємовідносини, ціла система від загальної економіки доби до інтелігентських гуртків та випадкових обставин життя окремих авторів, що при певних обставинах (вказано коли) повстають проти свого власного оточення і т. д. Де-ж тут «ілюстраційність»? Рецензент заявляє, що в книжці нічого, крім повторення Маркса та Плеханова, немає. Але книжці можна швидче було-б закинути певний емпіріокритичний ухил. Автор розглядає систему історичних явищ, яко формулу залежностей математичних перемінних, де грають ролю не причини та наслідки, а умовні констатування «якщо *a*, то *b*». Автор намітив п'ять градацій змін класової психології в залежності від стану розвитку чи занепаду даної класи, він спробував сформулювати значіння літературних явищ (і надбудови взагалі) та їхній «оборотний вплив», розглядаючи їх, яко знаряддя самоорганізації, праці та боротьби нарівні з матеріяльними знаряддями. Все це й саму систему, яко ціле, не можна вважати просто «дословно списаною» в Плеханова чи Маркса. Назва «економічно-соціяльна формула», порядок її слів, теж має своє виправдання в книжці. Ще рецензент гадає, що в книзі А. Ковалівського зовсім немає літературних прикладів. А вони таки є (напр на стор., 15-ій цілих 12), тільки мабуть, вважаючи на конспективний характер книжки, автор не зміг їх докладно розвинути.

В тому-ж ч. журналу (стор. 222) є коротенька прихильна замітка про книгу О. Сиявського «Украинский язык» Х. 1923. Порадимо редакції подарувати цей підручник своєму рецензентові. Там він переконається, що для читання українських книжок не досить замінювати українське і російським о та е.

Kalvis.

Лист до редакції.

Прохаю редакцію «Червоного Шляху» надрукувати в найближчому числі журналу такі рядки:

Є ч. 4—5 «Червоного Шляху» за 1923 р. на ст. 268—269 було надруковано мою рецензію на книгу Б. Лічкова—«Естественные районы Украины. Киев, 1922», де я відзначив компілятивний, почасти плагіятивний і взагалі ненауковий характер праці Б. Лічкова, що, очевидно, в питаннях районування не має своїх власних думок, а лише має надзвичайний хист переспівувати чуже, видаючи його за своє.

Незадоволений моєю рецензією, Б. Лічков в примітках до своєї статті «Естественные районы и экономическое районирование» (Наукові Записки Київського Інституту Народнього Господарства—Техника, Економика и Право, 1924 р., № 4—5, ст. 96, Київ, 1924 р.), не спростовуючи компілятивності й плагіятивності своєї праці, повів розмову про те, що я не розумію різниці між геологічними термінами—«склон», «нижина» та «впадина». Закінчуючи свої уваги до моєї рецензії, Б. Лічков каже: «Судя по всему только-что изложенному, К. Дубняк с геологией знаком только по наслышке, с чужих слов. И мне приходит в голову вполне естественное предположение, что тот геолог, который просвещал г. Дубняка на счет понимания термина «впадина», просто недостаточно вразумительно втолковвал ему суть дела и тем поставил его в смешное положение».

Не маючи жадного бажання вступати в будь-яку полеміку з Б. Лічковим, я для реабілітації своєї, а також того журналу, що дав місце моїй рецензії, мушу зазначити таке:

Проф. Лесь Красівський в своїй праці «Гідро-геологічна районізація України», привівши схему гідро-геологічного районування України, каже: (Українські Геологічні Вісті, 1924 р., травень, ч. 2, ст. 14): «Ця схема оголошена в згаданих докладах в Києві (на початку 1919 р.) і в Петербурзі на з'їзді (1922 р.), прийнята з невеликими змінами Б. Л. Лічковим для його пізнішої праці «Естественные районы Украины». На мою думку, крім того, Б. Л. Лічкову треба зауважити, що він позначив «естественними районами Украины» чисто геологічні райони України, які в великій мірі визначають лише її гідро-геологію. Риси схеми гідро-геологічної меліораційної районізації України намічені раніше мною і в статті «Геологія в Мін. Зем. Справ і меліораційні роботи на Україні», що була надрукована в «Віснику Мін. Зем. Справ» за 1918 рік, в числі 6 і 7, Київ

Далі, академік П. А. Тутковський, який знає геологію, мабуть, «не по наслышке, с чужих слов», в своїй статті—«Нариси досягнень української науки за часи революції. Досягнення в царині геології та мінералогії», каже: («Вісник Сільсько-Господарської Науки», 1924 р., т. III, вип. 7—9, ст. 17) «Праця Б. Лічкова—«Естественные районы Украины, Киев, 1922»—цілком не відповідає заголовкові, бо подає не «природні» райони України, і зовсім не на підставі їх генези, а цілком довільні, нічим не охарактеризовані штучні райони і має чисто-компілятивний, зовсім не науковий, дуже невдалий зміст». В тій-же статті акад. П. А. Тутковський зазначає, що й друга праця Б. Лічкова—«Геологический очерк Киевской губернии. Киев, 1922»—«доволі невдала і має компілятивний характер».

Гадаю, що приведеного мною досить для того, щоб стало ясным, що зовсім не Б. Лічкову судити про те, чи знаю я геологію, чи ні, а також, що мабуть не «некто, К. Дубняк» (як каже Б. Лічков), а сам Б. Лічков «поставил себя в смешное положение».

1925 р., 9 січня

К. Дубняк.

Книжки, надіслані до редакції.

Н. Бухарін. Ленін як марксист. Бібліотека „Ленінський призов“ за загальною редакцією Е. Квірінга. Червоний Шлях, 1924, 8^о, стор. 52, ціна 16 коп.

О. Ярославський. Ленінове життя і робота. 23 квітня 1870—21 січня 1924. Переклад І. Дніпровського, та П. Пеця. ДВУ. 1924, 8^о, стор. 310, ціна 1 каб. 65 коп.

Ленін в жовтневій революції, спогади. За редакцією й з передмовою В. Чубаря „Червоний Шлях“ 1924, 8^о, стор. 154, ціна 60 коп. Тираж 10.000

Джон Рід. 10 днів, що сколихнули світ. Бібліотека селянина, серія Жовтнева Революція (в популярному викладі т. Вороб'йова) Червоний Шлях. 1924, 8^о, стор. 60, ціна 30 коп., тираж 7.000.

Ленінська хрестоматія. Посібник по изучению ленинизма, для школ и кружков. Под редакц. С. Петропавловского, при участии Р. Левика и Г. Маренко. Г. И. У, 1925, 8^о стор. 786, цена 2 р. 50 коп.

Г. Зиновьев. Ближайшие задачи партии после кончины В. И. Ленина, Издательство „Путь Просвещения“ при Наркомпросе УССР. Харьков—1924, 8^о, стр. 70, тираж 10.000.

Н. Бухарін. Ленін, як марксист. Переклав. М. Семенко. ДВУ. 1925, 8^о стор. 42, ціна 20 коп. тираж 10.000.

Х. Раковський. Ленін і Маркс. Ленінська бібліотека № 40, Серія популярна. ДВУ, 1925. тираж 15.000, 8^о, ціна 4 коп.

Н. Ленін. Роковини третього Комуністичного Інтернаціоналу, Ленінська бібліотека. № 43. ДВУ, 1925, 8^о, тираж 25.000, стор. 16, ціна 4 коп.

Н. Ленін. Перед жовтневим турмом. Статті й промови. Під редакцією із передмовою Г. І. Петровського. ДВУ, 1925, 8^о тир. 5.000 стор. 120, ціна 40 коп.

Летопись Революции. Журнал по истории 1(6)У и октябрьской революции на Украине. 1 (10). 1925 р. Державне Видавництво раїни, тираж 3.000 пр.

Г. Зинов'єв. Шість день, що їх забуде Росія. Переклав Ю. Юлич. Ленінська бібліотека № 39. ДВУ, 1925, 8^о. тираж 15.000, стор. 16, ціна 5 коп.

М. Владимиров. Ленін у Парижі. Передмовою М. О. Семашка. Ленінська бібліотека № 45. ДВУ, 1925, стор. 32, тир. 15.000, ціна 7 коп.

До питання про диктатуру пролетаріату й диктатуру партії. Передрук статті з газ. „Правда“ Ч. 190, з дня 23 серпня 1924 р. Переклав А. Хмельницький. Ленінська бібліотека № 42, ДВУ, 1925, 8^о, тираж 15.000, стор. 32+2, ціна 7 коп.

І. М. Владимиров. Леніну в Женеві. З передмовою М. О. Семашка. Ленінська бібліотека № 44. ДВУ, 1925, 8^о, тираж 15.000, ціна 7 коп.

М. Балабанов. История революционного движения в России. От декабристов к 1905 году. Г. И. У. 1925, 8^о, стор. 452, тираж 10 000, цена 1 р. 90 коп.

Дм. Сверчков. Проблески света. Из книги „На заре революции“ Г. И. У. 1925, 8^о, стор. 188, тираж 10.000, цена 1 р. 10коп.

Этьен Авенар. Кровавое воскресенье (9-ое января 1905 г.). Перевод с французского под ред. А. Сухова. Г. И. У, 1925, 8^о стор. 148, тираж 10.000. ціна 55 коп.

А. Аграновский. Дымовщина. Записки журналиста. Г. И. У, 1925, 8^о, тираж 10.000, стор. 40, ціна 20 коп.

Купала. Безназовунае. Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі Менск, 1925, 8^о, стор. 104, тир. 3.000, ціна 1 руб.

Бядуля-Ясакар. Буралом. Вобранные веры. Белтрэстдрук. Менск, 1925, 8^о, стор. 56, тираж. 3.000.

Полымя. Беларуская часопісь літаратуры, політыкі, эканомікі, історыі. № 3 (11) стор. 178, ціна 1 руб. № 4 (12) стор. ціна 1 р. 50 к. „Савецкая Беларусь“ Менск, 1924, 8^о.

Василь Бобинський. Теніна Танцю. Поезія. Книжка друга. Вид-во „Молочный Шлях“. Львів, 1924, 16^о, стор. 64.

Т. Гуца. „Першыя крокі“. ДВБел., Менск 1925 р., 8^о, стор. 66.

К. Франко. Сатири. За редакцією і передмовою акад. Серг. Єфремова. Селянська бібліотека. Державне Видавництво Укр., 1924, 8^о 90 стор., ціна 25 коп.

Остап Вишня. Вишневі усмішки кримські. ДВУ. 1925, 8^о, стор. 144, ціна 65 коп.

Л. Олійників. Операції Карла XII. Каліш—Київ 1924, 8^о, ст. 46.

Нова Громада—V—VI 1924 р. Відень формат 8^о, сторінок 145.

В. Гжицький. По зорі. Дитяча п'еса на 3 дії 1925 р. Вид-во „Червоний Шлях“, 80, тираж 10.000, стор. 80.

С. Васильченко. Свекор. Дитяча п'еса на 1 дію. Тираж 3.000 1924 р. Книгоспілка, 80, стор. 12.

В. Дорошенко—Дві долі (перек. з французьк.). Львів 1924 р. Накл. т-ва „Просвіта“, 80, стор. 32.

Жіноча воля. Читанка В-во „Червоний Шлях“, тираж 10.000, 1924 р. 80, стор. 208.

Ів. Сухоплюєв. Октябрины. Д.В.У, 1925 р. 10.000 80, стор. 45.

Октябрьские Вспомы. № 1 1925 р. Г. И. У. in quarto, стор. 24.

Ів. Сухоплюєв. Ленин о религии. Г. И. У. 1925 80, 5.000: стор. 87, цена 50 к.

С. Канарский. За что и как карает Уголовный Кодекс—ГИУ, 1925, тираж 10.000, стор. 63; ціна 40 коп.

Л. Андренко. Вола в природі. Селянська бібліотека № 5, серія світознавства.

ДВУ, 1925 р. 80, стор. 56, тираж 7.000, ціна 20 коп.

О. Синявський. Українська мова, для шкіл соціального виховання, ч. 1, третій рік навчання, стор. 134, ціна 55 коп. Книгоспілка 1925 ч. II, четвертий рік навчання, стор. 84, ціна 35 коп, ДВУ, 1925, 80.

Професор Т. Т. Усенко. Що нужно знать кочегару, переработанные лекции, читанные на курсах для кочегаров и инструкторов, издание 2, цена 2 р. 20 коп. Г. И. У. 1924, 80

П. Пинскер. Практическое руководство по горному делу. Г. И. У. 1924. 80.

К. Панченко. Організація збуту птахівництва. „Книгоспілка“, 1924, 80, стор. 64 Тираж 4.000 ціна 33 коп.

Агurf. „Книгу на село“ „Книгоспілка“ 1924 стор. 24. ціна 6 коп.

М. Лойка. Першія крокі у мате-матици. ДВБ. 1925 р. стор. 30.

ПОПРАВКИ

В оповіданні Гермінія Цур Мюлен—Патріот надруковано Вілгелм, а треба—Вільгельм, надруковано—приватна жінка, а треба—привітна жінка.

В нотатках Г. Шпітерса—На історичному з'їзді:

Сторінка:	Рядок:	Надруковано:	Треба читати:
145	5 зверху	1915	1815
145	7 знизу	1895	1845
145	12 знизу	колегіями	колегами
146	1 знизу	научных	естественно-научных
147	3 зверху	1899	1894
147	1 з поч. розд.	просто	проти
154	11 зверху	антропологічні	антропометричні.
159	14 знизу	даремно	старанно
161	1 з поч. розд.	62	12
161	19 знизу	70.003	70.000
162	20 зверху	1.500.069	1.500 000
162	11 знизу	1.200.000.090	1.200.000.000
190	12 знизу	припиниться	не припиниться

В статті Н. Білгородського—Гормони й життєва діяльність організму де-скільки раз надруковано термін «поголовний», а треба «половий».

В статті М. Горбаня—Хотомлянське «произшествие» останній абзац на ст. 221 (по вині друкарні) є тут зайвим.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на 1 місяць	1 карб.		на 6 місяців	6 карб.
на 2 місяці	2 »		на 12 місяців	12 »
на 3 місяці	3 »			золотом

З ДОСТАВКОЮ

Передплата для Америки 1 долар 25 центів USA, для Чехії 1 дол. USA, для решти Європи—75 центів USA, **на місяць з доставкою.**

Комплекти місячника за рік 1923 (7 книжок) висилається після одержання 7 карбованців, за рік 1924 (8 книжок)—за 10 крб. 50 коп.

Окреме число в роздрібному продажу 1 карб. 50 коп.

Передплата приймається грішми, причому дрібні суми можна присилати марками.

Передплачувати можна: в Головній Конторі Редакції — **Харків пл. Р. Люксембург, буд. № 23, Держвидав України, відд. період вид.,** у всіх конторах, філіях та представництвах Українбанку, у всіх поштових конторах, по поштових переводах на адресу Контори Редакції, у всіх конторах по прийому передплати, по всіх філіях і агентствах газети «Вісти ВУЦВК» і в усіх залізничних кіосках контрагентства друку, по всіх книгарнях Книгоспілки, в усіх конторах та філіях Вид-ва «Робочий Донбас», а також у місцевих агентствах Державного Видавництва України, де вони є.

Закордонні передплатники мають звертатися до—Головні контори Вид-ва—до Харкова.

Редакція «Червоного Шляху» залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.

Рукописи неприйнятих статтів переховуються в Редакції 6 місяців і повертаються лише по присланню марок на пересилку їх рекомендованою бандеролею.

Дрібні рукописи й вірші, неприйняті до друку, не зберігаються і з приводу їх Редакція не листується.

Рукописи, на яких не зроблено помітки, вважаються безплатними.

Рукописи мусять бути надруковані на машинці і на одній сторінці аркуша.

Передрук літературного й статейного матеріалу без згоди Редакції забороняється. Хроніку дозволяється використовувати, точно зазначивши джерело.

Ціна цієї подвійної книжки 2 карб.

ЦІНА 1 КАРБ. 50 КОП.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ЩОМІСЯЧНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЖУРНАЛ НОВА КНИГА

виходить з листопаду 1924 р. за ред. С. Пилипенка і Г. Коцюби.

ЖУРНАЛ МАЄ ТАКІ РОЗДІЛИ:

1. Видавнича й друкарська справа.	6. Праця Видавництва і літераторів.
2. Книжковий ринок читач.	7. Хроніка бюро радянських і партійних видавництв.
3. Критично - рецензійний огляд нових видань.	8. Інформаційно-справочний розділ.
4. Бібліотекознавство.	
5. Літерат.-наукове життя на Україні й на Заході.	

ПЕРЕДПЛАТА НА ЖУРНАЛ:

На 1 місяць	— карб. 50 коп.
” 2 ”	1 ” — ”
” 3 ”	1 ” 50 ”
” 6 ”	3 ” — ”

ДО УЧАСТИ В ЖУРНАЛІ ЗАПРОШЕНО:

Агуф М., Айзеншток І., Барабашов М., Батюк І., Білик Я., Биковець М., Білокриницький Х., Булаховський Л., Бушуєв, Височанський П., Волобуєв М., Воля Т., Ганцов В., Гендриховська, Годкевич М., Горбань М., Дорошкевич С., Доленго М., Дубняк К., Єзерський, Єрофіїв І., Йогансен М., Залізногорський Г., Зільбарфарб Й., Кравців С., Коряк О., Коцюба Г., Курило О., Лавренко Є., Лейтес А., Лепченко Я., Любченко М., Малюга М., Мамонтів Я., Машкин В., Меженко Ю., Міяковський В., Мірза-Авак'янц Н., Німчинов К., Немоловський І., Пакуль Н., Панченко М., Панченко К., Пилипенко С., Платонів Ю., Плевако М., Поліщук В., Полянський М., Попов О., Попов П., Прохоровська А., Равич-Черкаський М., Радлов В., Рижков В., Рохкін В., Русанов А., Самофалов, Синявський О., Слісаренко О., Слабченко, Соловйов А., Соколовський О., Суліма М., Христовий М., Христюк П., Федюченко Ф., Фомицький, Чередниченко В., Яворський М., Якубський Ю., Яната О. й инш.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Харків, пл. Р. Люксембург, 23
Державне В-во України
Відділ Періодич. Видань.

Там-же приймаються оголошення до журналу:

1 стор.—60 карб.

1/2 ” —35 ”